

ד' מלחמה
פון טאג צו טאג
פון ש.ז. צוקערמאן

גבר לנהר

ברקנשטט

של אייזיק ברקשטעט

ו צ'נסטוחובה שבפולין,

ות בגרמניה למלחמת העולם השנייה

אומצונו, מעדינונושע הילף און די אנדערע קענעדע מיטלען א
זעלבע זיי נויטלען זיך, אין פארשטענדליך. נים אזוי קלאר אין פא
א מערסטע פון אונז איז דער פאקט וואס איר איז פערד פון פירע
אן אינטערנאציאנאלער איינטיקייט האבען מיר די מעגליכקייט א
די פליכט צו העלפען.

מיספארשטענדיגשען צווישען די הויפט-פירער פון די גרויס-
טע זענען מעגליך און צייטגענווייז אומפארמיידליך. אבער אזוי ווי
זי די פילקער, אין וועמעס נאמען די פירער רידען, ווערען שטי-
אויף דער וואך קאנען אלע שוועריגקייטען און מיספארשטענדיג-
קייטען ווערען. די ביי-אויסצייטע שוועריגקייטען, וואס זענען ארוי-
סגעשוואמען צווישען די גרויסמאכטע, זענען נישט פון דעם סארט וואס
א באקאנטע צווישען פרעזידענט רוזוועלט, פרעמיער מיניסטער, פאר-
ע א באקאנטע צווישען די גרויסמאכטע, זענען נישט פון דעם סארט וואס

ור רינה ברקן - 2005

דער ברעגער אויפן היינטיגן פראנט האט דערפאר א דאסער

אונגערשטי, ווען די אידען האבען זיך
געפונען מחוץ לענטע, איז געקומען
דענענאָהרדט'ס פאָרשטערער דאָהר, און
געהייסען זיך אויסשטעלען אין די רייע
די אלע, וועלכע זיינען געברענגען אין
קעסע צו פארשיידענע אויפשטאָלעכע
ארבייטען (טאָכען) שווימען פארשטעלען
מיטס פיערע, ברענגען קוילען פון די
קעלערס א.א.וו.) צווישען זיי פון איר
איד נעמען, צוזאמען מיט מיי און
נעץ ברודער. זיינען אנגעקומען
פאלדאמען, אייגענלעכע פערזאנען האָט
מען געהייסען אַרטיסטן און די אַרטיסטן
טאָט, שפּעטער האָט זיך אַרטיסטן
און דאָס האָבען די היסטעריע באַקומען
די באַפֿעל צו צווישטעלען אונדזערס אידען
מיט קאָמפּליקאָטע און דאָרטיגען אַרטיס-
טע-דאָלאָרע, אָבער דאָסאַלס, שטײַנען
זיך אין די רייע האָט מען אַנגעהויבן
צו אַרטיסטן, און נאָך אַרטיסטן
זיך אנגעוויזען צו באַוואַסענע, און
געקלערט וועגן אַ באַוואַסענען קאָסע
פּיטעלעוויטש אין אַרטיסט מיט אַ
וואַלדער אין דער האָט און ווערען
מיט נאָך איינצעלע זיך געוואַרען אויפֿ
אַזוי-פאַרשטערער דאָהר, וועלכעדיג און
דערשטעלען, אָבער דער אַרטיסט
האָט זיך פאַרזאָפֿט, אַ צווייטער און
האָט געשאַפֿט, און נאָך אַרטיסט
אין דאָהר, און נאָך אַרטיסט
דעם דאָס אידען, און נאָך אַרטיסט
און דאָס אידען, און נאָך אַרטיסט

והישראל איהו דע קוד, נשאלתו
מיט' דעוואלדער איבער'ן קאפ א
אין עעלשטייט, ווער דאס האט
דאס אפטייטלען, האט זיך פישע
ווייטש בראהאלטען צווישן דעם עני
די וואנדארמעדיע האט
מען זאג ארויסגעבען די שולדען.
מיר האבען דאס נישט געוואלט
די סטארלעך אונזערע
אין אונזער ריכטונג, דעמאלס אין
שעקעוויטס אלטן
דערמאלען דאס
צייט נעמט!

עליו חתום:
רמז או רי אנדערע נאעם האן
פרישעוויטשן דערשאסען און
ארט. ס'זאגן אלדער אנגעקומען און
פילונג אנגעדרימערע און נעמען
פאלען און באשלאסען צו דערשיי-
נענען ענטפערן אויפ'ן ארט. איר
מיין ברודער האבען זיך פגעזען
שטעלע איינער נעבען דעם צווייטן
אויז, אז אויב איינער פון איינע
ווערען דערשאסען אלס אן ענטפער
דער זייער, וואל כאטש דער צווייטער
אונז בלייבען לעבען. איר בין גע-
איינער פון די 28 באשטימטע דער-
שטען צו ווערען.

מען זיך ווערן
 אונז ד 23, האט מען גע-
 אויף צוויי גרופען. די ערשטע
 פון ערשט מאן האט מען געשטעלט
 דער וואנט אויפ'ן ווארשטענד
 געשטעלט די סאלדאטען. מען האט
 איר געזען, אז אפער וועט מען
 דאך נישט שוועבן, אבער די סאל-
 האבען באקומען דעם באפעל, "ש-
 אן אלע ערשט געשטעלט. ווע-
 האט נאך געזען, האט מען
 צווייטעס מאל איר אים געשאסען.
 שוין ווי וועט געווען: אדוואקאט
 געשטעלט, ווערן דעמאנסטראציע און
 ראיינו: ישראל בן-
 עריכה: רינה ברקן

המאפא-שער
דיגען פון אלע
ער געטא

אשר ידך עתה עושה עמי
וְעַתָּה עוֹשֶׂה עִמִּי
וְעַתָּה עוֹשֶׂה עִמִּי
וְעַתָּה עוֹשֶׂה עִמִּי

ערשט דראסען איז שטארק באוואוסט
 דער אוקראינער רעסענזן און פארליר
 ווען די נאטא און באשטאנען פאר די
 אסעסן דערוועגשטענע פאר 48
 90 פאר ארגאניזאציע נאכ
 שטרענגעס (הויז) פאר פאר פאר דער
 אסא און קאנסעט נאכ (פאר פינעף
 און צוואנציג פון זיין ווערשטענע
 ארגאס) דאס האט מען געבראכט
 אידען יעדעס טאג אינערגלויבליכע
 ווי אונזער פארטייגליכע אונזער
 עפירט צו דער ארבייט הויפטוועגליכע
 צו קינעדיגן דער פרייערדיגע טאג
 אידען וועלכע האבען זיך געקאם
 אויסצוגעפירט און דא נאכט פאר
 געבראכט מען נאכט, ווערנדיג און
 עס לעבט דא ווידער אידען וויעלע
 ארבייטראכטען פאר די באשעפטיגטע
 "לעסטאף" האט זי נאכמיטאג
 טאג דעמאנשטראציע האט דערקלערט
 אז ער איז עצה צופירנדיג וואס עס
 זענען זיך נאך אידען דא האט בא
 זענען זיך נאכט צו באהאלטען פאר

שטענדיג, וואס האבען זיך אויסגע-
האלטען אין די יעדערע, האבען זיך

דייזעל בערקענשטאט

די פרוי פון דעם בונדיקטווערן פורער'ס
בערענשטאט, צווישן די נאצישקונות
און טשעכאסלאווא

עמאלדען צום נייעם טשעכאסלאווער
פארקלערטען געטא.
אויב די דייטשען פלענען ביו דעם
מאטש יעדען איינספארשטעלענעם איר,
וואס ווי האבען געפונען, אדער וואס
מען האט דענוציזט — דערשטאנען
אויפ'ן ארט, איז פון אריינצולא האט
מען דירעקטע אדער אנדערע געטאן.
נאך ווי געבראכט איז געשטאנען.
הונדערטער אדער, וואס האבען זיך
אויסגעבראכט איז די פערלעך, און
וועסטערליך איז די פארברענטע און

ראיינו: ישראל בן-דור ורינה ברקן - 2005
עריכה: רינה ברקן

תוכן העניינים

בחלומותיי

עירי, צ'נסטוחובה

בית אבא

רועה האווזים

אימא מעבר לנהר

חיסול הגטו

תחמושת לצבא האויב

ראשית ההכרות עם צילה

צילה

הנה יהודי הולך

בחזרה לעירי

אוניית מעפילים יגור

מלחמת העצמאות

מקימים משפחה

הנגרייה

מלחמת ששת הימים

מלחמת יום הכיפורים

סוף דבר

נספחים

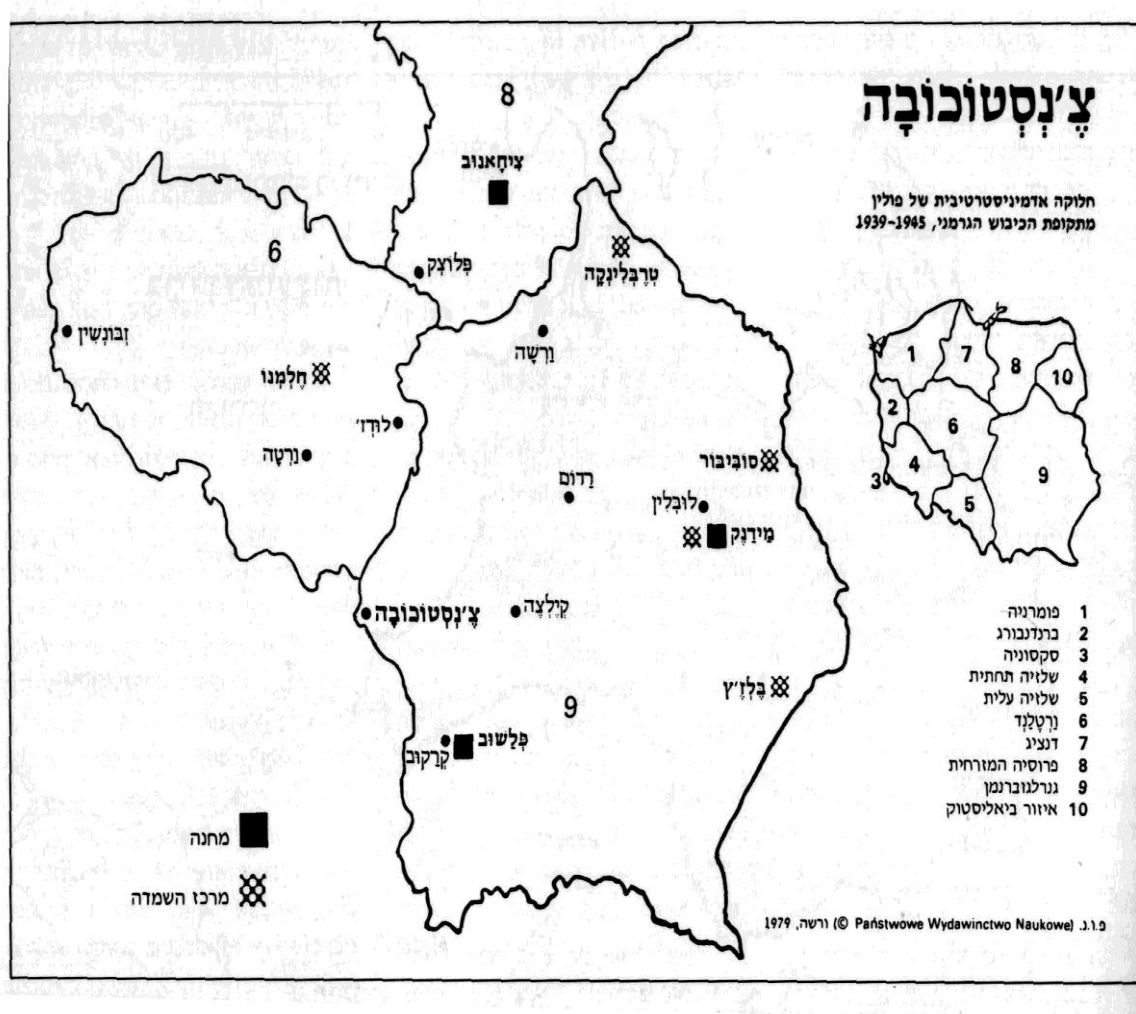
בחלומותי

לפעמים, בחלומותי, אני חוזר אל עירי צ'נסטוחובה שבפולין, הרחק מעבר להרים, למישורים וליערות עצי הלבנה. אני זוכר הכול באידיש ובפולנית והעברית כאילו משתכחת ממני. אנשים רבים מסביבי, אימי ואבי ואחותי והם עסוקים בחיי היום-יום שלהם. הנה הדוד מוכר-הדגים, הנה אימא המעיינת בספר ואבא מתווכח עם משהו על תרבות האידיש. ברחובות העיר קרעי ערפל לאחר הגשם או שלג עבה ומן המנזר שבגבעת 'יסנה גורה' (Jasna Gora), נשמעים פעמונים הקוראים לעולים לרגל לבוא להתפלל אל 'המדונה השחורה', שנוצרים רבים טענו שהביאה להם מרפא. ופתאום, לפני שאני מתעורר מן החלום, נשמע קול בגרמנית: "צ'נסטוחובה יודנריין" - צ'נסטוחובה ריקה מיהודים.

עירי, צ'נסטוחובה

הקהילה היהודית בעיר הייתה עתיקת יומין והיא נוסדה בשנת 1765. במאה התשע עשרה ובראשית המאה העשרים הפכה העיר לעיר תעשייתית בגלל מכרות הברזל שבקרבתה, צומת הרכבות ותיירות העלייה לרגל ל"מדונה השחורה". הקהילה היהודית גדלה ושגשגה. היהודים היו אנשי מעשה, חרוצים מאוד ועסקו במלאכה, במסחר ובבנקאות. במקום היו בית-חולים, רשת של בתי-ספר יהודיים וחוות-הכשרה חקלאית שהייתה מהידועות בפולין. רוב היהודים הלכו לבתי-ספר יהודיים ממלכתיים (בודדים למדו בבתי-ספר פולניים), בתי-ספר בהם היה רק גוי אחד – המנהל! - כל המורים היו יהודים. גאוותה של הקהילה הייתה על הגימנסיה היהודית שהייתה בה. בגימנסיה זו, שפת הלימוד הייתה פולנית, אך לימדו בה גם עברית. לא הייתה חובה ללמוד עברית. הייתה גם גימנסיה מקבילה, פרטית, בה לא למדו עברית. בעיר היו חיים שוקקים, תרבות, מוסיקה, ספורט ועיתונות. אפילו קבוצת כדורגל יהודית הייתה. לכל תנועות-הנוער היהודיות, הן לתנועות הציוניות, והן לתנועות הלא ציוניות, היו סניפים בעיר. בשנות ה-30 הייתה תנועה של האוכלוסייה היהודית. נוספו לעיר יהודים מן הכפרים והיגרו המון יהודים לאמריקה. מעט מאד היגרו לפלסטינה. הקהילה הייתה משגשגת ומנתה כ-30,000 יהודים. כמעט כל אדם שלישי בעיר, שבה היו כמאה אלף תושבים, היה יהודי.

* תנועות-נוער ציוניות: הנוער הציוני, מזרחי, פועלי-ציון ימין ופועלי ציון שמאל.
* תנועות-נוער לא ציוניות: בונד (תנועה לגלית), נוער קומוניסטי בלתי-לגלי (תנועה במחתרת).

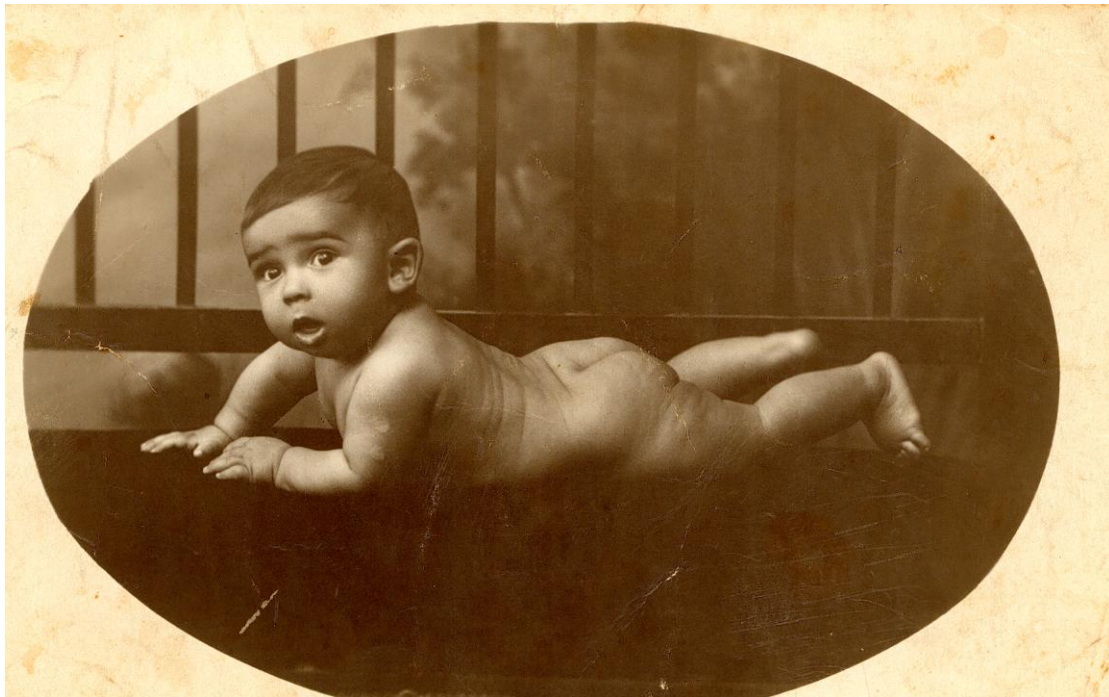
בית הורי

נולדתי בעיר צ'נסטוכובה שבפולין, ב-9 במרץ, בשנת 1923. בתעודת הלידה שלי נכתב תאריך הרישום, שהיה יום ה-14 במרץ ולא תאריך הלידה האמיתי. הפולנים היו אנטישמים במידה רבה. בשפה התרבותית קראו ליהודים "המאמינים במשה". כאשר השם הפרטי של יהודי היה "משה", הם כתבו "מושק", שהיה שם גנאי ולא רצו לכתוב 'משה' או 'מוזס'. שם אבי אף הוא נכתב כך: "מושק ברקנשטט". עדיין זכורים לי עיתונים שהיו שמורים בבית ובהם היו איחולים וברכות להולדתי.

אבי, משה ברקנשטט, נולד בכפר ליד צ'נסטוכובה בשנת 1894 ובהיותו בן שמונה עשרה או תשע עשרה, עזב את הכפר והלך אל העיר, צ'נסטוכובה. מקור השם בירקנשטט הוא "מקום שיש בו עצי לבנה". אימי, רייזל (שושנה) לבית פיירטאג, נולדה בעיר בשנת 1899. שניהם היו פעילים נלהבים בתנועה יהודית סוציאליסטית, ה"בונד"¹, שביקשה לדאוג למעמד הפועלים היהודי והאמינה בשפת היידיש ותרבותה. הם נפגשו במהלך פעילותם בתנועה, התאהבו ובשנת 1921 התחתנו. היינו שני ילדים בבית. אחותי, הינדה, הייתה קטנה ממני בארבע וחצי שנים. הינדה קראה לעצמה הַנְיָה, כי זה היה שם של גויים, לא רצתה שם יהודי מובהק.

¹ 'בונד' - קיצור של "יידישער ארבעטער בונד אין רוסלאנד, ליטע און פוילן" - ברית עובדים יהודים ברוסיה, ליטא ופולין.

התמונה היחידה שנשארה מילדותי.

הינדה, אחותי היחידה

הורי,
משה ורייזל
ברקנשטט

אמי ואבי היו דמויות מוכרות בעיר אם כי כל אחד מהם היה מרקע שונה. סבי וסבתי מצד אבי, פייבל ואסתר ברקנשטט, היו כפריים. בשלב מסוים עברו לגור בעיר, קנו בית ופתחו מכולת. כמובן, ששמרו קשר עם אנשי-הכפר. מדי שנה, נסענו לחופשה של חודשיים בכפר. לפייבל ולאסתר היו תשעה ילדים, כולם היו נשואים והיו להם ילדים וכך היינו ביחד שבט שלם. זכור לי שפייבל נהג להחמיץ מלפפונים ורץ אחרי כל ילד כדי שיטעם מן המלפפונים שלו.

אבי היה ממשפחה כפרית, קשת-יום ובצעירותו למד להיות רצען². מומחיותו הייתה בגזירת העור לנעליים והוא תפר את החלק העליון של הנעליים. הוא עבד כמה שנים במקצוע זה ואחר כך היה עסקן מפלגתי בשכר. עד סוף המלחמה, הוא היה המזכיר של תנועת ה"בונד" בצ'נסטוחובה ונציג של ה"בונד" בוועד הקהילה.

² שטפר באידיש.

תנועת ה"בונד" הייתה בעלת השפעה רבה בעיר. חברה היו בין הפעילים במועצת-העיר, הם בלטו בפעילותם בהסתדרויות העובדים ובקהילה היהודית ויזמו פעולות בתחומי התרבות והחברה. בין שתי מלחמות העולם, ה"בונד" הקימה, ארגון נוער, תנועת ילדים, ארגון ספורט, ארגון נשים וארגון בתי ספר. ה"בונד" הוציאה עיתון בוורשה, ניהלה קואופרטיב כללי לפועלים ובית דפוס. ה"בונד" קיימה קשרים הדוקים עם מפלגת ה-פ.פ.ס (המפלגה הפולנית הסוציאליסטית) ושתי המפלגות פעלו להגנת היהודים בעת הפרעות שהיו בצ'נסטוחובה בשנים 1919 ו-1937. יושב הראש האחרון של ה"בונד" בעיר לפני פרוץ המלחמה היה ישראל יארנובסקי ומזכירו – משה ברקנשטאט.³

הסבא שלי מצד אמי, נתן, היה תושב ותיק בעיר ואיש אמיד. הוא היה קצב ולפני מלחמת העולם הראשונה סיפק בשר לצבא הרוסי שנמצא בפולין. רבקה, סבתי מצד אימי, הייתה אישה פשוטה וזכור לי שמורה פרטי היה בא ללמד אותה קרוא וכתוב. אינני זוכר פרטים רבים עליהם כי סבי נפטר בשנת 1932 ממחלת הסרטן כשהייתי בן תשע וסבתי נפטרה בשנת 1937 ממחלת הסוכרת כשהייתי בן ארבע עשרה.

סבי שלח את ילדיו ללימודים בבית-ספר תיכון וזו הייתה תופעה חריגה באותן שנים, במיוחד לגבי בנות. מעטים הגיעו אז ללימודים גבוהים, מעל לשבע שנות לימוד ובנות, אף פחות מבנים. אמי סיימה סמינר למורים ואחיה, סיים את לימודיו התיכוניים וקיבל את תעודת הבגרות. אמי הגיעה ל"בונד" מסיבות אידיאולוגיות. אבי, כאשר הגיע העירה, התלהב מהאידיאולוגיה של התנועות הסוציאליסטיות. פולין קבלה את עצמאותה בשנת 1918, לאחר מלחמת העולם הראשונה. אימי הייתה אז בת 19. המדינה החדשה התחילה להקים מוסדות ובין היתר היו צריכים לדאוג לאוכלוסייה היהודית. אימי, כבחורה צעירה ומשכילה, לקחה חלק בכל מיני מפעלים, כמו מיפקד אוכלוסייה.

הורי נפגשו והכירו בתנועה סוציאליסטית שנקראה אז "s.s". (ציוניסטן-סוציאליסטן-הציונים הסוציאליסטים) בהנהגתו של דר' יוסף קרוק. אחר כך שניהם עברו לתנועה סוציאליסטית שנקראה: "פֶּרַאייִנִיקָטֶע" – מאוחדים, גם כן בהנהגתו של דר' יוסף קרוק, שאחר כך עלה לארץ והיה פעיל מבחינה פוליטית במפלגת מפא"י. תנועה זו התפרקה ודר' קרוק הקים תנועה חדשה – אומֶהֶפֶּיִקֶע – התלתי תלויים. אז עזבו הורי את התנועה ועברו ל"בונד". סופר לי, כי כאשר הם רצו להתחתן, בשנת 1921, בא הסבא מצד אבי, לסבא מצד אמי, ואמר לו באידיש: "לי יש בן ולך יש בת, והם רוצים להתחתן. מה אתה אומר?". ככה נגמר העניין.

זמן קצר לפני שהתחתנו, ישב אבי בבית הסוהר מסיבות פוליטיות והם התכתבו ביניהם. זכור לי, שבבית היו מכתבים שהוא כתב מהכלא ומכתבים שנכתבו אליו, אולם בזמן מלחמת עולם שנייה, הכול נעלם. נראה כי הריחוק הזה, שנכפה עליהם, חיזק את האהבה והביא להחלטתם

³ וילה אורבך, תולדות יהודי צ'נסטוחובה, ת"א: ארגון יוצאי צ'נסטוחובה, 2000, עמ' 66-67.

להינשא זה לזו. באותה תקופה, אהבה בין בני זוג בלי שדכנים, אצל יהודים, הייתה דבר נדיר. סיפור אהבה כזה היה אפשרי רק אצל אנשים משכילים.

אבי נחשב לאדם המשכיל ביותר במשפחתו, למרות שלמד רק שתי כיתות. כולם פנו לאבי ושאלו בעצתו, בכל דבר הקשור לתרבות ולהשכלה, מכיוון שהיה אוטודידקט (למד בכוחות עצמו). עד כדי כך, שהוא היה כתב של העיתון "פולקס צייטונג", העיתון הכלל ארצי של ה"בונד" והוא היה הכתב המקומי. אבי היה חותם בשם "עמבע" (MB) משה ברקנשטט. זכור לי, כי לפני המלחמה, הייתה לו זכות כניסה חופשית לקולנוע ככתב-עיתון.

תנועת ה"בונד" לא צידדה
ודגלה ביידיש

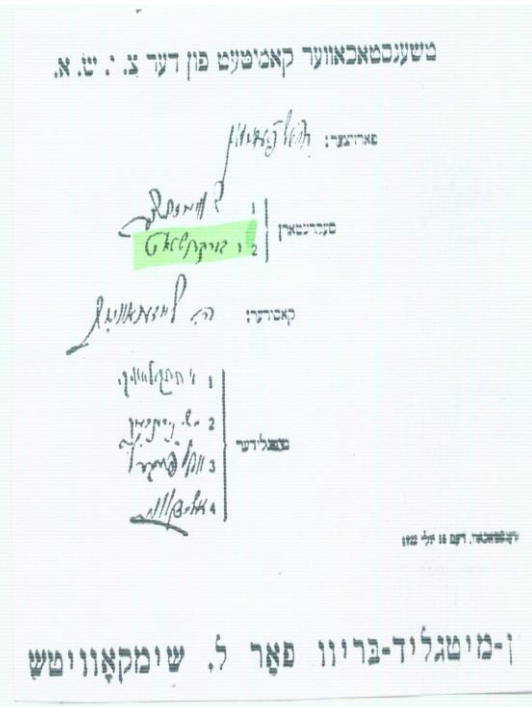
אימי הייתה מזכירת הוועד המקומי
של ארגון בתי הספר היידישאים
(שלימדו בשפת היידיש). הוועד קנה
בית, כדי להקים בו גן ובי"ס יסודי
ורשמו אותו על שמם.

תמונה זו מראה את אנשי-הוועד. האישה היחידה היא אימי.

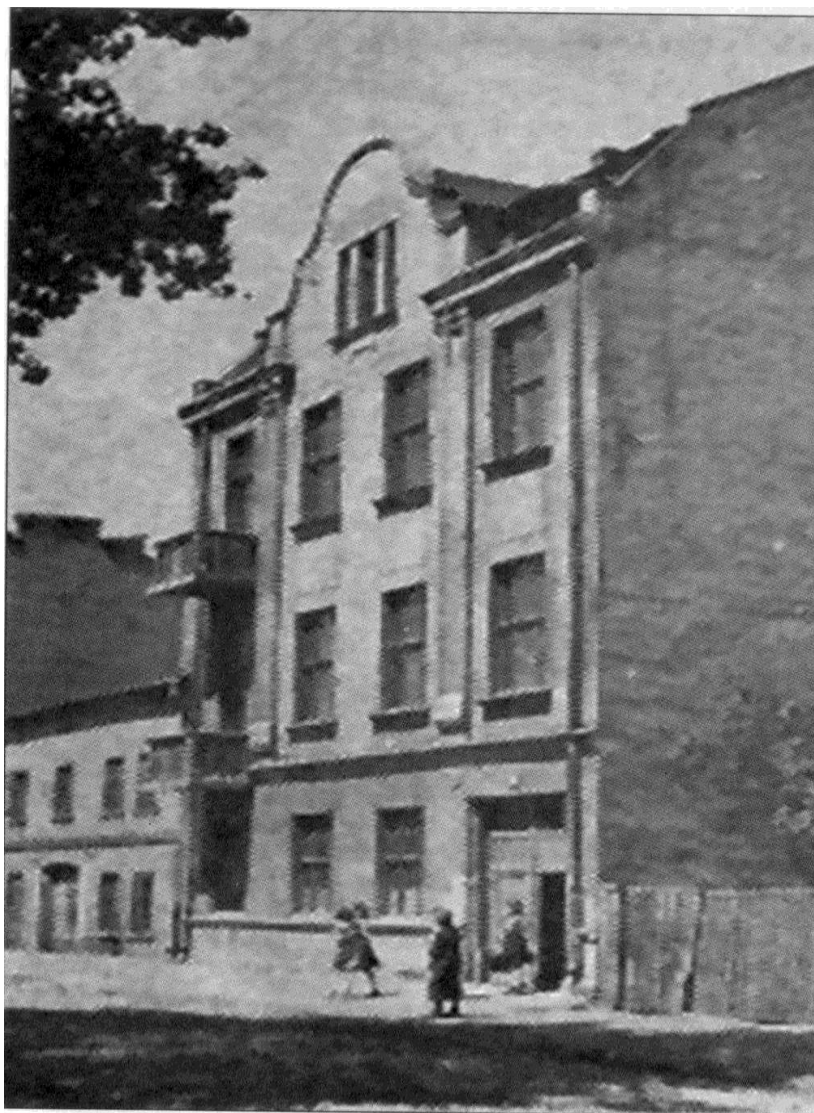

מאבאָווער קאָמיטעט פון דער צ״א אין פּוילן
 יו דעלעגאטן פון טשענסמאָאָווער רעליף אין ניו-יאָרק.
 פון רעכטס צו לינקס: א. באָפּאלאָוסקי, ל. שוואַרץ,
 שוּמקאָוויטש, ר. פּעדערמאַן, י. ש. נירענבערג.
 פון רעכטס צו לינקס: וו. פּיוגע, נ. ווויס, ר. בער-
 שטאַט, ש. וויערושביצקי, מ. אַלטער.

לאחר שסיימתי שלוש כיתות, בבית-ספר ששפת הלימוד בו הייתה יידיש, בשנת 1933, סגרו השלטונות את בית-הספר, מכיוון שנאסר קיומו של בית-ספר המלמד ביידיש. האשימו אותם בחתרנות. הורי הכניסו אותי לבית-ספר אחר ובו היה לי משבר קשה, כי לא ידעתי פולנית. הורי דאגו שאקבל שיעורי-עזר ונאלצתי ללמוד שוב את הכיתה השלישית. בבנין, שבו היה בית-הספר, הייתה הספרייה שבה אימי עבדה כספרנית. זכור לי, שהייתי הולך לבקר אותה בהפסקות.

אחותי, הינדה, שהייתה צעירה ממני, לא סבלה מבעיות כאלה. דברנו אליה באידיש והיא ענתה בפולנית. למדתי שבע כיתות כמו שהיה נהוג אז. היסטוריה הייתה תמיד המקצוע האהוב עלי. עד פרוץ המלחמה, בשנת 1939, למדתי בב"ס מקצועי יהודי במשך שנתיים.

בית-הספר ע"ש י.ל. פרץ

ריוזעלע בערקענשטאט

משה בערקענשטאט

אני למדתי בבית הספר הפרטי של ליאון וויינשטוק, שהיה לו כיוון ציוני. בבית-ספר זה לימדו עברית. בהשפעת הבית, החרמתי את השיעורים בעברית ולא רציתי ללמוד את השפה. (לימים, למדתי את השפה העברית בכוחות עצמי בארץ-ישראל) לעומת זאת, למדתי אנגלית ולטינית. בפולין, היה נהוג, שבאסיפות הורים ייבחר אחד מההורים ליושב-ראש. באחת האסיפות, פנה המנהל לאבי, שהיה דמות ידועה, וביקש ממנו שינהל את האסיפה. אבי אמר: "אני יכול לנהל אותה רק באידיש" והמנהל לא הסכים.

בבית-הספר פרטי של ליאון וויינשטוק הייתה רמה מאוד גבוהה, כמו אוניברסיטה. מכאן הפולנית הטובה שלי. מכיוון שהיה בי"ס פרטי, שעלה הרבה כסף, למדו בו בני-נוער מבתים עשירים, והרמה הייתה מאוד גבוהה. בכל כיתה היו 18-22 תלמידים ושכר הלימוד היה מדורג לפי המצב הכלכלי. לי הייתה הנחה. בזמן הלימודים נערכו טיולים רחוקים, כל טיול ארך כ-6 ימים. זכורים לי, במיוחד, שני טיולים: האחד ב-12.5.35, טיול בו ביקרנו בקרקוב. אני זוכר את התאריך, כי באותו יום, כשהיינו ברכבת, הודיעו ששליט פולין, פילסוצקי, מת. השני, לאחר שנה, נסענו לוורשה ומשם עם ספינה לאורך נהר הוויסלה לעיר פלוצק.

במאי, בהיותי בן 13, כשפילסוצקי מת, חייבו את כל התלמידים ללכת עם פס שחור, לאות אבל. אני סירבתי בכל תוקף. משנתבקשנו לכתוב מאמר עליו, כתבתי: "פילסוצקי היה רִנְגֵאט" - היה בוגד! כתבתי זאת, כי בזמן מלחמת עולם ראשונה, הכריז שהוא נלחם עבור עצמאות וסוציאליזם. ב-1918, כשקמה מדינה פולנית, אמר: "אני ירדתי בתחנת העצמאות, לסוציאליזם-לא נוסע". זה היה, כמובן, חינוך מהבית.

בזמן הכיבוש הגרמני, כמה חודשים אחרי שכבשו את פולין, היו לוקחים את היהודים לעבודות סתמיות, כדי להשפיל אותם. פעם אחת, תפסו אותי לעבודה. ליד כנסייה רוסית הייתה ערימה גדולה של לְבָנִים. היינו הולכים בשורה עורפית, מביאים את הלבנים לקצה שני של הכנסייה וכשנגמרה הערימה, היינו מחזירים את הלבנים. יום אחד, פתאום ראיתי את ווינשטוק בין העובדים. הוא הסתכל עלי. אני התביישתי להסתכל עליו, כי בעיני הוא היה סמכות. כזו השפלה.

בבית-הספר למדו רק יהודים. אחרי שסיימתי את בית-הספר, למדתי בב"ס מקצועי, יהודי. שם חזרה על עצמה, באסיפת ההורים, אותה בקשה. אבא שוב התעקש לנהל את האסיפה בידיש. הפעם, המנהל הסכים ואבא ניהל את הישיבה בידיש. ב-1.9.1939 הייתה צריכה להתחיל שנת-הלימודים ובאותו יום הגרמנים פלשו לפולין ובתי-הספר לא נפתחו במשך כל המלחמה, כמעט שש שנים. אבא ידע פולנית, כי הוא היה הנציג של "בונד" שהיה המקשר עם ה-PPS, המפלגה הסוציאליסטית הפולנית. אלו היו מפלגות אחיות: פולנית ומגזר יהודי.

גרנו בסביבה יהודית מובהקת. רחוב, ובו 90 בתים-כולם יהודים. רק השוער היה גוי. ב-10 בלילה, השוער סגר את השער. אם הגעת יותר מאוחר, היית מצלצל בפעמון, השוער היה פותח את השער, היית נותן לו טיפ ונכנס. מכיוון שהיהודים היו ברובם דתיים ומסורתיים, השוער היה בא בשבת להדליק תנור, לחמם קפה – "גוי של שבת". גם בשביל זה קיבל טיפ. ב-אוגוסט 1944 כבר הייתה בלובלין ממשלה פולנית גולה ובינואר 1945 הגרמנים יצאו מצ'נסטוחובה.

רועה האווזים

הייתי בן שש-עשרה, במיטב נעורי, כאשר פולין נכבשה על ידי גרמניה הנאצית. כשבועיים לפני פרוץ המלחמה, הכריזה ממשלת פולין על גיוס לצבא. משפחת אבי הייתה מכפר קטן ששמו היה פרישצקו (Prusicko). לאבי היו ארבעה אחים. אחד מהם נשאר בכפר והיתר גרו בעיר. האח שנשאר בכפר, בשותפות עם אחים אחרים, חקר חלק מהנהר, דג את הדגים ומכר אותם בעיר. שני האחים המבוגרים קיבלו צווי גיוס. כאשר הגיע צו הגיוס, עבור האח שנשאר בכפר, התכנסה המשפחה והגיעה להחלטה משותפת, שאני, בן 16 וחצי, אסע על אופניים, מרחק של 25 ק"מ לכיוון אחד ואמסור לו את צו הגיוס. אני נסעתי ומסרתי לו את הצו, כפי שהתבקשתי. סופו של הדוד, האח של אבי, היה בכפר הזה. בשנת 1942, אחרי האקציות, אשתו וילדיו נשלחו לטרבלינקה והוא הצליח להתחבא בכפר ביחד עם גיס ושני בני-דודים, אחד מהם, יִנֶּק לבקוביץ', היה בן 13. אחד מאנשי הכפר החביא אותם ויִנֶּק עזר לרעות את האווזים בשדה. ראש הכפר (סולטיס) הלשין עליהם. אנשי ס.ס. באו ולקחו את כולם. יִנֶּק נשאר בשדה וראה כיצד לקחו את אביו ואחיו ולא פצה פה. הם עשו עצמם כאילו לא הכירו אותו. אחר-כך הילד הזה, יִנֶּק, הלך ברגל מהכפר אל העיר צ'נסטוחובה, מרחק עשרים וחמישה קילומטרים והתגנב לגטו. כאשר חיסלו את הגטו בצ'נסטוחובה והעבירו אותנו ל-האסאג פלצרי, (המפעל לייצור תחמושת) גם הוא נמצא שם. ביום בהיר אחד גברו עליו הגעגועים והוא ברח מהמפעל לכפר, כדי לראות אם באמת כולם התגלו ואם לא נשאר אף אחד מהמשפחה. לרגע לא היה בטוח שמה שראה אכן קרה באמת ומגעגועים החליט לחזור לשם שוב, למרות הסכנה לחייו. בסופו של דבר, נוכח לדעת שאינם עוד. הוא בא בחזרה דרך השער של המחנה ואמר "אני ברחתי מפה". הוא חטף מכות, קיבל לחם והכניסו אותו בחזרה. כאשר נגמרה המלחמה, הוא היה בן 15. פגשתי אותו עוד באירופה, לאחר המלחמה, כאשר הייתי בדרך לגרמניה, ביולי 1945. הוא היה פעיל ב"בריתה" ובזמן שעברתי בפראג, בירת צ'כוסלובקיה, פגשתי אותו בזמן שעזר להעביר קבוצות לצרפת או לאיטליה. אני עליתי ארצה בשנת 1946. הוא עלה לארץ בשנת 1947. במלחמת השחרור הוא היה ב"שועלי שמשון", ביחידת הסיור של חטיבת "גבעתי" שבלמה את התקדמות הצבא המצרי בדרום הארץ וביצעה פעולות נועזות בנגב. אורי אבנרי, בספרו "בשדות פלשת", הזכיר אותו כמה פעמים. ב-1 באפריל 1948, הגיע הנשק מהעסקה עם הצ'כים. יִנֶּק, שהיה בקי בשימוש בנשק זה, לימד את ה"צברים" כיצד להשתמש

ברובים אלו. באחת הפעולות ביולי '48, הוא נהג בג'יפ וחילץ פצועים. בפעולה אחרת הוא השתתף בפעולה מסוכנת לחילוץ שתי מכוניות גוררות תותחים ותחמושת. הוא היה לוחם ללא חת ובקרב על גבעה 69 הוא ירה בפיאט על טנק.⁴

⁴ אורי אבנרי, בשדות פלשת 1948, יומן קרבי, ת"א: זמורה ביתן, 1990, עמ' 36, 64, 106, 103-106, 208.

אימא מעבר לנהר

מלחמת עולם שנייה פרצה ב- 1.9.39

ב- 4 בספטמבר 1939 בקרנו, אבי ואני, אצל ההורים של ינק. היה להם רדיו ורצינו לשמוע חדשות. כשהיינו בדרכנו הביתה, פתאום, ראינו שורה של כמה מאות אנשים, מובלים על-ידי הגרמנים, כשידיהם על הראש. התקרבו בחשש ולפתע התחילו יריות מכל עבר. אבא ואני התחלנו לכיוון הבית והיריות ממשיכות וממשיכות, כשעה. לפתע, הופיעו גרמנים בחצר שלנו בצעקות "אַלֶּה הֶרְאוּס" - "כולם החוצה!" אימא, אחותי ואני רצים, יוצאים משער-הבית והנה עומד חיל גרמני ושואל אותי: "אתה ירית? אימא מהרה להשיב: "הוא הרי ילד!". הגרמני נתן לנו להצטרף לשורה והובילו אותנו לחצר בית-הספר, שאני למדתי בו. בדרך היו מוטלות כמה גוויות יריות. פחד אלוהים! בכניסה לחצר בית-הספר, הייתה מונחת גופה של חייל גרמני הרוג. אני זוכר, שאמרתי לאימא באופן אינסטינקטיבי ביידיש: "אם יתחילו לירות, תשכבי מייד". משם, שלפו אותי הגרמנים, יחד עם כל הגברים, לעבור חיפוש גופני. בין היתר מצאו אצלי בכיס תמונה של בחורה. הסתכל הגרמני בתמונה ואמר לי: "בחורה יפה. אתה יהודי?" וכאשר עניתי: "כן", חטפתי פליק (סטירה), שראיתי כוכבים. חזרתי לקבוצת הגברים וכך הלכנו בשורה עורפית דרך הגשר, שהיה מפוצץ, היישר לבית-הסוהר. הכניסו אותנו לתא. דחפו פנימה כל-כך הרבה אנשים, שיכולנו רק לעמוד. ככה עמדנו עד סוף היום וכל הלילה, ללא אוכל וללא שתייה. למחרת, בסביבות השעה 10⁰⁰, נפתחה דלת התא. בסמוך לתא עמד שולחן ולידו קצין גרמני ואדם בלבוש אזרחי דובר פולנית. השאלה שנשאלה הייתה: "בן כמה אתה?" אני, שהייתי אז בן 16, איזה חוש אמר לי להגיד "אני בן 14". הקצין התבונן בי ואמר: "צא!". יצאתי מבית-הספר, עברתי את הגשר השבור, פניתי לכוון ביתי ברחוב נג'ג'נה ובאמצע הדרך, חייל גרמני קורא לי. אמרתי לו כמה מילים: "לא מבין, בית-סוהר, הביתה". הסתכל עלי במבט חודר ואמר לי: "לך!". אך נכנסו הגרמנים לעיר ורדיפת האנשים החלה באופן מידי. למחרת, נרצחו לפחות 1,000 איש. רצחו ללא כל אבחנה, יהודים פולנים, מי שנקרה בדרכם. יום זה כונה בפי תושבי צ'נסטוחובה "בליטקע מונטאק" - יום שני המדמם, יום שני הארור. רק אחרי ההרג הזה, ריכזו את האנשים, כל אחד בסביבת מגוריו. ב- 16 בספטמבר הוקם יודנרט (בגרמנית: "מועצת יהודים", גוף ייצוגי שנועד לבצע את הוראות הגרמנים), ובראשו ליאון קופינסקי. הגרמנים החרימו רכוש יהודי, בזזו בתים, הלכו והשפילו יהודים ללא הפסקה.

כשלושה שבועות לאחר פרוץ המלחמה, באו קציני בולשת גרמנים לערוך חיפוש בביתנו. בזמן החיפוש, הם מצאו תמונות של מכירים וחברים. בידיהם נמצאה רשימה של שמות. הם חיפשו את רפאל פדרמן, שבאותה עת כבר היה עסקן של ה"בונד" בארצות הברית. אבי לא היה בבית בזמן החיפוש, ולאחר שנודע לו הדבר, הוא הגיע למסקנה שההשאות בעיר כרוכה בסכנה רבה מדי והוא החליט שעליו לברוח. על פי הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, חולקה פולין בין גרמניה הנאצית לברית-המועצות. הוא חצה את הגבול החדש ולפרק זמן נמצא בשטח שהועבר לידי הרוסים. אולם שם נתקל בתופעה קשה מאוד. התברר שקומוניסטים יהודים הלשינו על אנשי ה"בונד" שחצו את הגבול מפולין והוא החליט לחזור חזרה לעיר. פעילה אחרת ב"בונד", שאף היא ברחת וחזרה על עקבותיה, נשאלה מדוע חזרה לשטח שנכבש על ידי הנאצים. היא השיבה: במקום להיאסר ברוסיה כקונטרבולוציונרית⁵, אני מעדיפה למות בגרמניה ההיטלרסטית כמהפכנית. אבי נהג באופן דומה וחזר לביתו.

זמן קצר לאחר הכיבוש, הונהגה בגטו עבודת כפייה. בהתחלה, היה מופיע חייל גרמני אחד ומחפש מספר אנשים יהודים לפרוק סחורות מרכב מסוים. כיצד עשה זאת? – לקח אותי ואמר: "חכה כאן, אני הולך להביא עוד כמה אנשים". ברגע שהסתובב, אני כבר הסתלקתי. משראו שזה המצב, החלו להגיע שני חיילים גרמנים וגוי פולני. הגרמנים לא ידעו לזהות את היהודים, אך הגויים ידעו לזהות לפי הפרצוף. הגוי זיהה, גרמני אחד שמר וגרמני שני הלך לחפש עובדים נוספים. לפעמים היו מוציאים אותנו מהבית באמצע הלילה, כדי שנפרוק משאיות. אבי ואני נשלחנו לעבודה. הייתה לי שקית. הייתי עושה חור בשק קמח וממלא את השקית. פעם אחת, לא קשרתי היטב את השקית וכשיצאתי מן המחנה, נשפך מעט קמח. למזלי, היה שלג והגרמנים לא הבחינו בקמח הלבן. אני עבדתי בעבודות כפיה מכל הסוגים בתוך הגטו. בתחילת המלחמה, באוגוסט 1940 לערך, דרשו הגרמנים שכל הצעירים בגיל 17-25, יתייצבו במקום מסוים. התייצבנו במקום, למעלה מתשע מאות גברים צעירים, והגרמנים שלחו אותנו ברכבת ללובלין. משם העבירו אותנו למחנה קטן על יד חרובשוב שנקרא צ'שנוב. (Ciechanow). לבשנו את הסרט כפי שנדרשנו. אני הייתי ביניהם ואנחנו חפרנו תעלות נגד טנקים. הגרמנים כבר התכוננו לתקוף את הרוסים.

המקום נמצא בקרבת הגבול עם ברית המועצות והגרמנים העבירו אותנו בפרך בחפירות שנועדו לקראת ההתקפה על ברית המועצות. בזמן העבודה ראינו, ללא עזרת משקפת, חיילים רוסים, ששמרו על הגבול מצדו המזרחי. נמצאנו במקום שלושה חודשים ואחר כך חזרנו לצ'נסטוחובה ואני חזרתי לביתי. רבים לא הצליחו לעמוד בקשיים ומתו שם. לפני שהכרתי את צילה, כיום אשתי, הייתה לי הצלחה עם בנות. בתקופה זאת הייתי כהה, שזוף, הלכתי בגופיה לבנה והבנות השתגעו עלי.

⁵ אנטי מהפכנית, כינוי של הקומוניסטים למי שחשב כאויב המהפכה הרוסית.

הייתי בעל ידע רב מן הבית, ידעתי להתבטא היטב וזה קסם לבנות. הייתה בחורה אחת, ש"לא נתנה לי לחיות". כתבה לי מכתבים ו"נדבקה" אלי בכל הזדמנות. לא הייתי מעוניין בה. זו, שאני כן רציתי, ברחה ממני – הלה רוזנקרנץ שמה. הייתה בחורה יפה. כשהיינו בני 14 – הכול היה בסדר. כשהיינו בני 16 – כבר הייתי "צוציק" בשבילה.

אבי עבד עד יוני 1941, כאשר גרמניה תקפה את ברית המועצות וכמעט הביסה אותה. באותו חודש, רצו לשלוח אותי למקום עבודה מרוחק מהעיר. הצלחתי "לסדר" לעצמי נפיחות קשה בלחי, כתוצאה מהתקררות כביכול. כדי שאנצל, הלכתי לבדיקות והרופאים החליטו לאשפז אותי בבית-חולים בגטו של צ'נסטוחובה. נפיחות זו, ככל הנראה, הצילה את חיי. כל בוקר הייתה אימי באה לבית-החולים ומביאה לי אוכל. יום בהיר אחד, בבוקר, היגיעה הבחורה הזו (שנדבקה אלי), הביאה לי ארוחת-בוקר ולא אמרה מילה. אני שואל והיא לא עונה. אחרי שעה וחצי, באו שתי דודות שלי וסיפרו כי בלילה באו מן הגסטפו ועצרו את הורי ואחותי.

אני, כבר הייתי בן 18. לו הייתי בבית בזמן המעצר, במקרה הטוב הייתי חוטף מכות-רצח. במקרה הרע, לא הייתי חוזר, הייתי נשלח כמו אבי. כפי שסיפרתי, בזמן שהייתי בבית חולים, אנשים אמרו לי, 'ראינו שלקחו את אבא שלך לחקירה'. אבי ואימי נלקחו לחקירה במשרדי הגסטאפו, ברחוב קילינסקי 10 ובאחד הימים, הם שמו את אבי, אימי ואחותי במעצר.

מדוע עצרו הגרמנים את הורי? הורי היו קשורים למחתרת בגלל היותם פעילים ב"בונד". הועדה (קומיטט) של ה"בונד" במחתרת הוקמה בוורשה בתחילת המלחמה והתחילה פעילות. בהתחלת המלחמה נוצר קשר מצ'נסטוחובה עם יוצאי צ'נסטוחובה, אנשי ה"בונד", בארצות הברית והם ניסו לעזור. השמועות על הקשיים והרדיפות הגיעו לארצות הברית, שעדיין לא השתתפה במלחמה והם רצו לעזור. אולם עד שארצות הברית נכנסה למלחמה נגד יפן, גרמניה ואיטליה, בדצמבר 1941, עם ההתקפה על פרל הרבור, הם לא יכלו לעזור בהרבה, כי פולין נכבשה על ידי גרמניה ואילו ארצות הברית שמרה לכאורה על ניטרליות. אנחנו סבלנו ממחסור וזכור לי שלעיתים הגיעו חבילות עם שפרוטים (סרדינים משובחים) מפורטוגל, שחולקו בינינו. העדפנו למכור את הסרדינים ובמחירים לקנות מזון פשוט יותר. כאשר יש מחסור במזון, אין הכרח לאכול סרדינים מפורטוגל. אפשר להתקיים גם על מזון פשוט יותר. אנשי ה"בונד" החליטו להוציא גם כתב עת. כתב העת יצא לאור משך תקופה קצרה, עד שהגרמנים תפסו את העניין והופעתו פסקה. פעילים נעצרו בצ'נסטוחובה ובפיוטרקוב וכל הפעילות הארצית הופסקה. הקושי לנוע ממקום למקום, מבלי להיתפס על ידי הגרמנים, אף הוא הביא להפסקת הפעילות. אולם הפעילות המקומית התמידה כל שנות המלחמה.

הפעילים היהודים חיפשו גם קשר עם פולנים אבל היה קושי רב ליצור איתם קשרים, כי הפולנים, אפילו אם הם היו ידידותיים, לא רצו להסתכן בקשר עם יהודים.

המוקד של פעילות ה"בונד" בצ'נסטוחובה היה ב-ט.א.ז (TOZ, שהיה ארגון הבריאות היהודי), מרפאה, שפעלה לפני המלחמה. בזמן המלחמה, ראש הארגון בעיר היה יורד מארץ ישראל, רוזינר. הפעילים שעבדו שם וניהלו גם את ענייני ה"בונד" היו ליבר ברנר ומוטק (מרדכי) קושניר. הם עשו ככל שיכלו כדי להקל ולעזור, אך האפשרויות היו דלות ביותר.

פעילי ה"בונד" הצליחו לארגן בצ'נסטוחובה שתי אסיפות כלליות של חבריהם בבית הקברות היהודי, בעת הלוויות של שני חברי התנועה, בנובמבר 1939 ובאפריל 1940. הם קיבלו באופן קבוע דברי דפוס מוורשה אותם הפיצו בעיר. פעילות זו הגיעה לקיצה בדרך שהשפיעה רבות על חי. הייתה שליחה (קורייר) שהביאה את עיתוני המחתרת מוורשה ברכבת שנסעה דרך פיוטרקוב לצ'נסטוחובה. שליחה זו הסתכנה והעבירה את עיתוני המחתרת לבית הורי. ביוני 1941, הגרמנים עצרו את הרכבת בפיוטרקוב ולקחו את השליחה למאסר. התברר כי בניגוד להוראות, שנועדו למנוע חשיפה של המחתרת, הייתה ברשותה רשימה ובה הכתובות שאליהן היא הייתה אמורה להעביר את העיתונים. בדרך זו, זיהו הנאצים את הורי כפעילים במחתרת ואסרו אותם, את מוטק קושניר ואחרים.

אחותי שוחררה לאחר יום חקירות אחד ואילו הורי נאסרו בבית סוהר, שנמצא במרחק קצר מאוד, כמאה מטרים, מביתנו. כשיצאתי מבית-חולים, פחדתי לישון בבית. פחדתי, כי אולי אחד ההורים יגלה שיש להם בן. אחותי לנה אצא דודתי, אחות אימי, שגרה קומה מעלינו. הגרמנים היו שולחים אותנו לעבודה, לסדר את שיפועי-הנהר, כדי שלא תהיינה שיטפונות. מקום העבודה היה כ-30 ק"מ מצנסטוחוב. עבדתי כחודשיים, קיבלתי מעט כסף, נמאס לי, העמדתי פני חולה וחזרתי לביתי בצ'נסטוחוב. אחותי ואני מכרנו דברים מהבית ובכסף שקיבלנו, קנינו אוכל. שרפנו סוכר, הסוכר הפך לחום וזה היה תמצית תה. אחותי הבינה יידיש, אך לא רצתה לדבר יידיש וענתה בפולנית. מכיוון שכל אחד היה חייב לעבוד בכפייה, אני יצאתי כל בוקר לעבוד בכל מיני עבודות עד שעה ¹⁷00, ואחותי למדה בבית עם עוד כמה בנות.

צריך היה לענוד סרט רק מגיל 12, כך שלפעמים יצאה מהגטו לקנות דברי-כתיבה. אנשים שהכירו את הורי אמרו לי שאבי נלקח על ידי הגרמנים. בית הסוהר היה ליד נהר, שהיה הגבול של הגטו. פעם יצאה מבית הסוהר צוענייה שישבה בתא אחד עם אימי. היא דיברה בקושי פולנית, אך ניתן היה להבין את דבריה. היא סיפרה לי, היכן אימא נמצאה ואיזה חלון היה החלון של התא שבו נכלאה. הבטתי אל התא בהתרגשות רבה ובשמחה זיהיתי את פני אימי. לאחר מכן, מספר פעמים, עמדנו אחותי ואני מצדו האחר של הנהר, הבטנו אל החלון ודברנו עם אימא בתנועות ידיים ואצבעות.

באחד הימים, הגיעה אחותי בלבד למקום. אימא שאלה אפוא אני ואחותי הסבירה לה עם הידיים ובתנועות, שאני סבלתי מנפיחות קשה ונמצאתי בבית חולים. כך, במשך חודשיים, הצלחנו לדבר איתה מרחוק, בתנועות ידיים. ניתן היה להביא לבית הסוהר חבילות ואחותי הלכה ומסרה חבילות של מזון בשביל אמי, ככל שהיה לנו. היא הייתה קטנה ממני, בערך בת שלוש-עשרה, ופחות בולטת. הגרמנים קבעו, שכל יהודי מגיל שתים עשרה חייב ללכת עם סרט לבן ועליו מגן דוד בכחול. היא נראתה קטנה יותר וכך יכלה ללכת בלי הסרט ואף אחד לא ידע שהיא יהודיה. היא הלכה לבית הסוהר ומסרה חבילה של מזון.

באחד המקרים, לא הייתה ברירה אחרת ואני נאלצתי ללכת. הורדתי את הסרט מזרועי והלכתי לבית הסוהר. כאשר מסרתי את החבילה, שאלו הסוהרים עבור מי היא מיועדת. אמרתי את השם של אבי. הם השיבו לי שהוא לא נמצא במקום, אלא נשלח לאושוויץ ואני חזרתי לביתנו. באותו רגע, באופן חד כברק, הבנתי שלא אראה עוד את אבי האהוב. אימא נשארה עדיין בבית הסוהר.

אחרי חמישה חודשים, הצליחו החברים של הורי מ"הבונד" לשחד את השלטונות הגרמניים, ואימי ומוטק קושניר יצאו מבית הסוהר. האחרים נשלחו לאושוויץ ושם נרצחו. זמן קצר לאחר ששוחררה, קבלנו מברק בגרמנית לביתנו. תוכנו זכור לי היטב עד היום: "גברת רייזל ברקנשטט, אנו מצטערים להודיעך כי בעלך משה ברקנשטט נפטר במחנה הריכוז אושוויץ. אם את רוצה את הארגז עם האפר, נא לפנות לכתובת של הגסטאפו ולשלם את הסכום הנדרש".

אימא ואני קראנו את המברק והלכנו ברגל עד מקום שנמצא בקרבת משרדי הגסטאפו. אמרתי לאימא: את מאמינה להם? אימא השתכנעה שהייתה זו תחבולה מצדם ללכוד יהודים נוספים ואנחנו חזרנו לבית. אנשים רבים לא האמינו, באותן שנים, שקבלתי מברק כזה. שנים ארוכות לאחר שהמלחמה הסתיימה, בקרתי במחנה אושוויץ וראיתי שם מברקים כאלה.

ב-9 באפריל 1941 הוקם הגטו הגדול בעיר. הגטו הוקם בחלק המזרחי, העתיק, של העיר. ב-22 ביוני 1941, פתחו הגרמנים בהתקפת פתע אדירה על ברית המועצות ב"מבצע ברברוסה". ב-23 באוגוסט נחסמה הכניסה אל הגטו לזמן מה. כל היהודים שהיו בגטו עבדו. קבלנו תשלום כספי סמלי וגם מנת לחם. במשך כשנה, עבדתי בחברה גרמנית, שעבדה בשביל חיל האוויר הגרמני. המקום היה מרוחק מהגטו והלכנו מרחק גדול לעבודה ובחזרה. אחד האנשים הזכורים לי בשם מאותה תקופה הוא אליהו לקס. היו גם אנשים שלא רצו ללכת לעבודה ואנו הלכנו ולקחנו בשם את מנת-הלחם עם התשלום.

Listopad 1940 KUNDENSCHHEIN COCHNER KONTROLNY Imię i Nazwisko - Adres Nazwa i adres - Adres				Listopad 1940 KUNDENSCHHEIN COCHNER KONTROLNY Imię i Nazwisko - Adres Nazwa i adres - Adres				Listopad 1940 KUNDENSCHHEIN COCHNER KONTROLNY Imię i Nazwisko - Adres Nazwa i adres - Adres			
Nr p. i. Sym.				Nr p. i. Sym.				Nr p. i. Sym.			
M	M	M	N	M	M	M	N	N	A	A	A
Maka	Maka	Ratna	Ratna	Maka	Maka	Ratna	Ratna	Ratna	Marmelada	Marmelada	Marmelada
24	25	47	48	24	25	47	48	42	39	28	28
Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42
M	M	N	N	M	M	N	N	N	A	A	A
Maka	Maka	Ratna	Ratna	Maka	Maka	Ratna	Ratna	Ratna	Marmelada	Marmelada	Marmelada
25	27	48	49	25	27	48	49	41	31	29	29
Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42
N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N
Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna
43	44	45	50	43	44	45	50	40	37	32	32
Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42
S	S	S	S	S	S	S	S	N	N	N	N
Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna
4	8	12	15	4	8	12	15	39	36	33	33
Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42
S	S	S	S	S	S	S	S	N	N	N	N
Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna
3	7	11	15	3	7	11	15	38	35	34	34
Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42
S	S	S	S	S	S	S	S	N	N	N	N
Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna
2	6	10	14	2	6	10	14	56	53	52	52
Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42
S	S	S	S	S	S	S	S	N	N	N	N
Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Chleb	Ratna	Ratna	Ratna	Ratna
1	5	9	13	1	5	9	13	55	51	50	50
Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42	Listopad 42

* 28419 *

LEBENSMITTELKARTE
KARTA ŻYWIŚCIOWA
Gültig für den Monat November 1940
wzrost - wzrost - wzrost
Tschensiohu
Czechoslowake

ברווט-קארטע.

זו כרטיסייה לקבלת לחם בגטו. כל פעם שקיבלנו כיכר-לחם, הגרמנים היו תולשים פתק אחד.

אמי הייתה מורה וספרנית. כאשר התחילו הגרמנים לסגור את הגטו, העברנו חלק גדול של הספרים, כ- 15,000, לגטו. אנשי הגטו היו זקוקים לכל תמריץ רוחני והם קראו ספרים רבים. הספרייה שרתה מאות קוראים. אמי פתחה את הספרייה מחדש אצלנו בבית והמשיכה להשאל ספרים לכל דורש.

קהילות קטנות של יהודים, שנמצאו בעיירות שבסביבה הקרובה לעיר, פונו והועברו אף הן לגטו. למקום נשלחו גם יהודים מפלוצק וקרקוב ומספר היהודים הגיע לכ- 40,000. רבים מהם היו חסרי כל וסבלו סבל רב. מצבנו, בהשוואה להם, היה טוב בהרבה. אנחנו היינו תושבי העיר, היה ברשותנו רכוש מסוים והיו לנו גם קשרים. בהדרגה, גברו הקשיים בהשגת מזון. מכרנו מגהץ חשמלי, שנחשב אז לבעל ערך מיוחד, בגדים וכל מה שניתן היה למכור, כדי לקנות לחם. משפ' גומולינסקי גרו מחוץ לגטו. הוועד היהודי הקציב לכל משפחה חדר בבית. לנו היו שני חדרים חדר אחד לנו וחדר שני להם.

בדרך זו הצלחנו להחזיק מעמד עד ספטמבר 1942. כשהתחיל הגירוש, כל אחד לקח כמה דברים. לגומולינסקי היו שלושה מעילים מעולים ואז אמר לי: "יש לי שלושה מעילים, קח מעיל אחד ותלביש אותו". לבשתי אותו והלכנו לאקציה. בדרך למקום המיון (כ-800מ'), ניגש אלי חייל גרמני ואמר לי: "אתה, תישאר כאן!" כנראה שעשיתי רושם עם המעיל.

חיסול הגטו

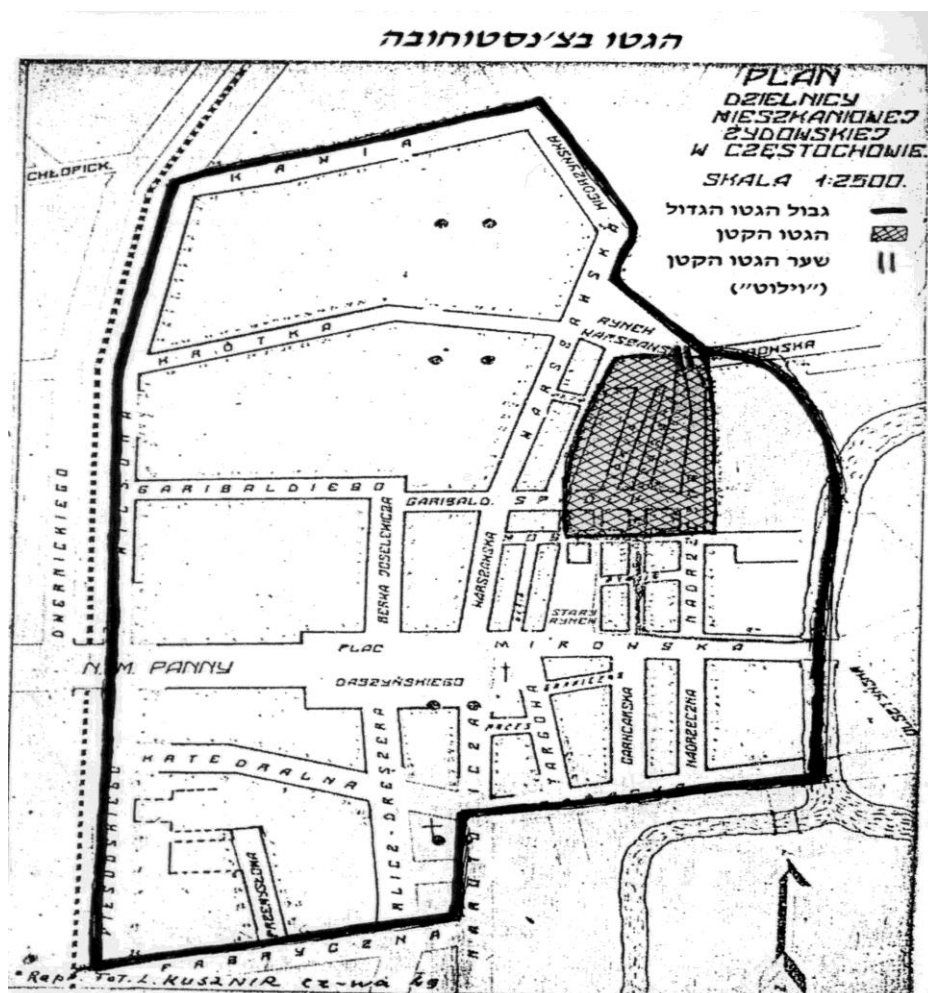
במאי 1942, כצעד ראשון לקראת חיסול הגטו, תפסו הגרמנים פעילים יהודים בתחומי החברה, התרבות והציבור ורצחום. ב-22 בספטמבר 1942, התחילו הגירושים, ה"אקציות", והם הסתיימו ב-8 באוקטובר. היום ידוע שהיו אלה משלוחים למחנה ההשמדה טרבלינקה. בזמן שהחלו המשלוחים, היו בגטו כ-35,000-40,000 יהודים. הגטו כולו חוסל בחמש אקציות. הגרמנים אברהם איזביצקי, יליד צ'נסטוחובה שניצל מידי הנאצים, והגיע לתל-אביב, תיאר כיצד חיסלו הנאצים את הגטו בכתבה בעיתון באידיש "דער טאג" (היום), שהתפרסם בניו יורק, ב-9 בינואר 1945, ושמור בידי עד היום (מופיע בשער). אני יכול לשלב את הסיפור האישי שלי בסיפורו של איזביצקי.

איזביצקי סיפר כי בליל כיפור 1942 נחתם הגורל של יהודי צ'נסטוחוב והגטו הוקף על ידי אוקראינים שאומנו במיוחד לתפקיד הזה. הם היו בני 16 עד 25 ובראשם עמדו ז'נדרמים גרמנים. המשטרה הפולנית אף היא סייעה להם. הם נסעו באופנועים דרך הרחובות ובאותו הלילה ירו והרגו מאות יהודים. אני שמעתי את היריות אבל לא יצאתי החוצה.

בשבע בבוקר אחרי יום כיפור, הודיעו שכל היהודים צריכים לעזוב את הדירות שלהם ולעמוד לפני השער. כל אחד היה יכול לקחת אתו חבילה של עשרה קילוגרם בלבד. באקציה זו, הוקף הבית שבו גרנו. יצאנו החוצה, נעלתי את הבית והכנסתי את המפתחות לכיס. הלכנו עם כולם לשוק החדש, למקום שבו ריכזו הגרמנים את המיועדים למשלוח. במקום עמדו אנשי גסטאפו עם מפקדם, קפטן פאול דגנהארט. הוא חרץ את גורלו של כל אחד, עם המקל. אלו שהלכו שמאלה נשלחו לרכבות המשא ולמחנות הריכוז והמוות. אחרים, שהוחזקו להם ללכת ישר, הלכו דרך הרחובות עליה ודרך וילסונה, לרחוב קרוטקה, למפעל "מטלורגיה". אני ואחותי נשלחנו לכיוון אחד ואימי לכיוון האחר. **ידעתי, שלא אראה אותה עוד לעולם.**

כאשר הגענו לגרמני שהחזיק מגלב ביד והטה אותו, הוא אמר לאימי ללכת שמאלה ולי ולאחותי ללכת קדימה. הלכנו בתוך זרם רחב וצפוף של אנשים, ואחותי, שהייתה בת 15, התחילה לבכות ואמרה לי: "איך אתה יכול להיות כל כך אדיש? לקחו את אימא". אני לא יכולתי לבכות. הלכנו כמו אוטומטים.

יותר לא ראיתי את אימא. אחרי כמה זמן, שוטר יהודי אמר לי, שראה את אימא והיא עשתה סימנים בידיים, שלקחו לה את הילדים. לא ידענו אז, מה פרוש ימין ושמאל. הגרמנים טענו ששולחים את היהודים למזרח. כולם למזרח. רק אחרי חודשיים, הראשונים שברחו מטרבלינקה, סיפרו שנשלחו להשמדה. לא חשבתי, שלא אשוב יותר לבית שלי. רק, כשהגעתי להאסאג ב-1943, זרקתי את המפתחות.

הגרמנים השתדלו לשלוח את כל מי שאינו מביא להם תועלת. הם השאירו בעיר את האנשים שיכלו לעבוד והם הועברו לשני מפעלים ברחוב קרוטקה, (Krotka), שהיו מפעלי מתכת של יהודים. אחד מהם נקרא "מטלורגיה". (Metalurgie). הלכנו לבית-החרושת ושם עשו סלקציה נוספת. הפעם, שלחו גם את אחותי משם. הדודה שלי מצד אבי, לקחה את אחותי ושתייהן הלכו. היו אנשים מאותה משפחה, שהגרמנים רצו להפריד ביניהם, אך הם החליטו בכל זאת ללכת ביחד. הם לא ידעו לאן הם הולכים, אבל לפי ההיגיון, ידענו שאת הצעירים השאירו בחיים, כדי שיעבדו ואילו את הזקנים שלחו להשמדה. דווקא קפטן דגנהארט צחק באופן ציני והפריד בין אנשים מאותה משפחה, כדי להתעלל בהם. הוא אמר בציניות: "אל תדאגו! אחר כך אתם תפגשו כולכם ביחד, אצל האלוהים האהוב בשמים!". את כל החולים והזקנים, שלא יכלו ללכת, העבירו לרחוב קֶנְה, שם חפרו בור וירו בהם.

גם את המאושפזים בבית- החולים היהודי, רצחו במקום זה. כולם נקברו בקבר אחים. אחרי עשרה ימים, שוב נערכה סלקציה ואז לקחו את אחותי והדודה לטרבלינקה.

נשלחתי עם אחותי למפעל "מטלורגיה" ברחוב קרוטקה. במקום היה מטבח שבו בישלו מזון עבור העובדים. הטבח הראשי הכיר אותי, לקח אותי כעוזר במטבח, כך שתמיד אכלתי משהו. נמצאנו במקום זמן קצר, כשבועיים בלבד.

באקציה האחרונה, כאשר השלימו הגרמנים את חיסול הגטו, ערכו הגרמנים את הסלקציה האחרונה בתוך המפעל. אחותי, יחד עם דודתי (אמא של ינק) נלקחה ונשלחה לטרבלינקה. הייתה בי התחושה שעלי להישאר וכך נשארתי בתוך המפעל, כביכול הייתי תורן במטבח. שוב, בפעם המי יודע כמה, ניצלו חיי.

במטבח היו שתי נשים. מעל למטבח הייתה עליית-גג ואני הבאתי סולם ושתי הנשים עלו לעליית הגג והתחבאו בה. במהירות לקחתי את הסולם למקום אחר, כדי שאיש לא יחשוב שמישהו עלה לשם. כך הן ניצלו. אחת מהן הייתה אתנו אחר כך ופגשתי אותה בארץ. עד היום יש לי ייסורי מצפון על כך, שיכולתי להציל את אחותי ולא הצלתי. הייתי יכול להחביא אותה גם כן בעליית- הגג. האמת, שאני הייתי בן 19 ודודתי פרסה עליה את חסותה. דודתי הייתה אוטוריטה לגבי.

מעתה הייתי האחרון שנותר ממשפחתי. אבי, אימי ואחותי, נלקחו ונעלמו לחלוטין.

ב-1947 יצא ספר בארה"ב, בשפת היידיש, ששמו "שטענסטאכאווער יידן" – "יהודי צ'נסטוחוב". ספר זה היגיע לידי לפני כמה שנים ובו מצאתי סיפורים ותמונות מחיי הורי. בספר הזה יש כתבה על הורי, משה וריזלה ברקנשטט. והרי לכם תרגום הכתבה:

טשענסטאכאווער יידן

משה און רייזעלע בערקענשטאט. מאן און ווייב. ער א לעדער-ארבעטער, זי א לערערין. ביידע זיינען בעת דער ערשטער וועלט-מלחמה אריינגעטרעטן אין דער ס. ס. ארגאניזאציע און פון 1922 זיינען זיי געווען אקטיווע טוער פון "בונד". משה איז געווען א קינד פון ארעמע עלטערן. אין אים האט שטענדיק געלויבט א וויזיע פון א שענער לעבן. נישט געקוקט אויף די שווערע אומשטענדן. האט דער דאזיקער מענטש, וועלכער האט זיך אויסגעצייכנט מיט פשוטקייט און צאָרטקייט, קיינמאל נישט פאַרלוירן דעם גוטן שמיכל פון זיינע ליפן. יאָרן לאַנג איז ער גע-ווען דער סעקרעטאַר פון דער אַרטיקער בונדישער אַרגאַ-ניזאַציע. אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט-מלחמה געווען א מיטגליד פון קאָמיטעט פון אונטערערדישן "בונד". דעם 6טן יוני 1941 האָט די געסטאַפּאַ אַרעסטירט אים און זיין פרוי און זיי שרעקלעך געפייניקט בעת די אויספאַרשונגען. משה בערקענשטאט איז אַוועקגעפירט געוואָרן קיין אַשוויענטשיס, וואו ער איז אומגעקומען.

רייזעלע פיערטאג-בערקענשטאט איז געווען א קינד פון דער "יאטקע-גאס", א פליישערס א טאכטער. איר סביבה פון האָרעפאַשנע מענטשן האָט איר נישט געשטערט צו דערווערבן פאַר זיך א סך וויסן און א הויכע אינטע-ליגענץ. אַמבעסטן האָט זי זיך געפילט אין דער וועלט פון געדאַנקען און ביכער. זי איז געוואָרן א פרעבליסטין און איז געווען איינע פון די גרינדער פון דער י. ל. פרץ קינדער-היים. אין די ווייטערדיקע יאָרן איז זי געווען די ביבליאָטעקאַרין פון דער מעדעם-ביבליאָטעק, די זעל-בע פונקציע האָט זי אויך אויסגעפירט קנאַפּע 2 יאָר אונ-טער דער נאַצי-הערשאַפט. צו איר אין שטוב האָט מען איבערגעטראָגן די 20 טויזנט ביכער און איבער טויזנט מענטשן האָבן פון איר געהיים גענומען ביכער צו לייענען. צוזאַמען מיטן מאַן האָט מען זי אַרעסטירט און געפייניקט. לסוף האָט די טשענסטאכאווער בונדיסטן זיך איינגעגעבן זי אַרויסצורייסן פון די נעגל פון געסטאַפּאַ. זי איז שפּע-טער אומגעקומען.

משה וריזלה ברקנשטט, בעל ואישה. הוא

עובד בעורות והיא מורה. שניהם, בעת מלחמת העולם הראשונה, הצטרפו לארגון ס.ס. (סוציאליסטים ציונים), ומשנת 1922 הם היו פעילים אקטיבים במפלגת ה"בונד", שהייתה מפלגה אנטי-ציונית. משה היה ילד מילדי עניים, תמיד חלם על חיים טובים יותר. בלי להתחשב בזמנים קשים, האדם הזה הצטיין בפשטות ובחמימות. אף פעם לא איבד חיוך משפתיו. הרבה שנים היה מזכיר מפלגת בבונד המקומית של צ'נסטוחוב ובזמן מלחמת העולם השנייה, היה חבר של וועד בבונד במחתרת.

ב-6.6.41 הגסטפו עצר אותו, יחד עם אשתו, והם עונו קשות בזמן החקירות.

משה ברקנשטט נשלח לאושוויץ ושם ניספה. רייזלה פיירטאג-ברקנשטט הייתה ילדה מרחוב יטקה (רח' הקצבים), בת של קצב. הסביבה של אנשי עמל, לא הפריעה לה לרכוש לעצמה הרבה ידע ואינטליגנציה גבוהה. הכי טוב היא הרגישה בעולם של ספרים ומחשבה. היא נעשתה גננת והייתה אחת ממיסדי מעונות ילדים, גן ובי"ס על-שם י.ל.פרץ. במשך שנים הייתה הספרנית של הספרייה על-שם ולדימיר מדם (אחד ממיסדי הבונד). אותו תפקיד מילאה במשך שנתיים, תחת השלטון הנאצי.

לביתה הביאו בזמן הכיבוש 20,000 ספרי ספרייה (אני זוכר שסחבתי את הספרים האלה). מעל אלף איש, באופן חופשי, החליפו ספרים.

יחד עם בעלה נעצרה ועונתה.

בסוף, אנשי הבונד מצ'נסטוחוב הצליחו להוציא אותה מבית הסוהר.

עם חיסול הגטו, נשלחה לטרבלינקה ונספתה.

כל טרנספורט, שנשלח לטרבלינקה, היה מורכב משבעת אלפים איש שהוכנסו לשישים קרונות רכבת. בסך הכל היו חמישה טרנספורטים, ובהם נשלחו 35,000 מתוך 40,000 יהודים שהיו בעיר. האקציות היו כל שלושה ימים.

ברחוב קרוטקה היינו בערך שבועיים וחצי ואחר כך העבירו אותנו לגטו, שהקטינו אותו בהרבה והוא כונה: "הגטו הקטן". מ-40,000 יהודים נשארו 4,000. הגטו היה מורכב רק משלושה רחובות: נדז'צ'נה, (ליד הנהר) גרנצרסקה וקוז'ה. בשלושת הרחובות האלה, ריכזו את היהודים מבית-החרושת "מטלורגיה" וזה נהפך ל"גטו קטן". כל בוקר, תחת השגחת משטרה, הוציאו את היהודים לעבודה ותחת השגחה, החזירו אותם לגטו. אחרי שקבעו את ה"גטו הקטן", כמקום ריכוז ליהודים, והיהודים שנותרו הגיעו, יצאו ממחבואם כמה יהודים שהתחבאו ברחובות אלו עוד לפני כן. דגנהארט נתן פקודה לטפל בהם היטב ובפרט בילדים. הוא אפילו אמר שמי שידע על אנשים שהתחבאו, שיגיד להם לצאת. היו עוד יהודים שהתחבאו בכפרים ליד העיר וביער. כאשר שמעו את הדברים, חזרו לגטו. עד עתה, הגרמנים הרגו באופן מידי כל יהודי שהתחבא. מרגע זה, הכריזו שלא יעשו כל רע ושכל אחד יכול לצאת וכך זה היה.

בינואר 1943, הבטיחו הגרמנים למשכילים היהודים כי יאפשרו להם להגיע לפלסטינה. היהודים עשו רשימה של כל האינטליגנציה, שרוצה לנסוע לפלסטינה וביום המיועד, נפרדו האנשים ממשפחותיהם, לקחו דרישת-שלום לקרובים בישראל ועלו על משאיות גרמניות. אך הגרמנים, במקום להביאם לתחנת-הרכבת, הסיעו אותם לבית-קברות יהודי ושם רצחו את כולם. יש מצבה בצ'נסטוחוב, בבית-הקברות היהודי, עם שמות הנרצחים. באותו חודש, בבוקר בהיר אחד, כשכל היהודים יצאו לעבודה מחוץ לגטו, בא הסגן של דגנהארט, קראו לו לויטננט רון. גבוה, רחב. לעומת היהודים הרזים, המדולדלים ומוכי הרעב, הוא נראה ענק. הוא היה פרסער (באידיש- זללן) גדול, לא לחינם היו לו ממדים כאלה. הוא נתן פקודה שכולם ייצאו.

היה מגרש גדול וריק ליד הכניסה לגטו ושם התקיימו כל הסלקציות. הגרמנים שלחו את כל היהודים החלשים והמבוגרים לעיירה ראדומסקו (40 ק"מ מצ'נסטוחוב), כי שם היה המשלוח האחרון לטרבלינקה. מרגע זה, נשארו רק הצעירים והחזקים ביותר, כל היתר כבר נשלחו להשמדה או נהרגו על ידי הגרמנים.

בחור בשם מנדל פישלביץ, שהיה חלוץ, חבר ב"קיבוץ" מקומי ושותף למאמצים להצטייד בנשק ולהכנות למרד⁶, יצא מהשורה, עם אקדח בידו. צעיר נוסף יצא אתו. שניהם הלכו לכיוונו של לויטננט רון, הקצין הנאצי הענק. פישלביץ הניף את האקדח וכיוון, אבל האקדח (ה"אידישער אקדח" – אקדח יהודי) לא ירה. הז'נדרמים ירו בחבר השני במקום. פישלביץ התנפל על רון, הפיל אותו לארץ והכה אותו עם האקדח בפנים ובראש. הגרמנים נהגו לכנות אותנו: "כלב מלוכלך!" ואז, פישלביץ, שרצה לירות בגרמני, צעק לו: "זה אני, כלב מלוכלך!". כאשר רון הבין מה קרה והתנתק ממנו, ירו הז'נדרמים בפישלביץ והרגו אותו.

בתגובה לזה, בחרו 25 איש העמידו אותם לקיר וירו בהם.

לי היה בן דמות, שהלך לאותו בי"ס כמוני, כיתה אחת יותר נמוכה. אימא שלי, מרחוק, לא יכלה להבדיל בינינו. קראו לו מוניק ווינדנבאום.

הוא היה בן-דמותי ממש. מוניק היה בין ה-25 שהוצאו להורג.

בקשתי לראותו אחרי מותו, לפני שקברו אותו.

אחרי המקרה, כולם חזרו לגטו. לאחר כמה ימים, אמרו לי, שראו אותי בין ה-25 האנשים הללו. אדם נוסף שהיה בין ה-25, היה איזביצקי.

איזביצקי נבחר להיות בין העשרים וחמישה שיוצאו להורג, כעונש על ההתקוממות. הגרמנים לקחו את האנשים בשתי קבוצות ואיזביצקי הצליח להתרחק וחמק. הוא ברח בדרכים נסתרות ועקלקלות והגיע עד רומניה. בשנת 1944 הגיע ארצה ובראשית 1945 התפרסמה בניו-יורק הכתבה שבה תאר את האירועים. פגשתי אותו בארץ. הוא עבד בלשכת-המס של ההסתדרות. באותה הזדמנות שאל אותי אם פגשתי את אשתו, שהייתה בהריון. ובאמת, ראיתי אותה הולכת למשלוח עם בטן.

חיסול גטו צ'נסטובוה ארך שבועיים. לא היה תאום רב בין הרכבות.

כל שלושה ימים בחרו אזור וערכו בו אקציה. היו 5 אקציות אני הייתי באקציה השנייה. הובילו אותנו לגטו הקטן, שהיה בסך הכול שלושה רחובות.

תחמושת לצבא האויב

הגרמנים גידרו חלק קטן מהגטו ובו נשארו כ-4,000 יהודים בלבד. חלק זה נקרא 'הגטו הקטן'. בגטו הקטן הזה היו שלושה רחובות: ברחוב אחד היו גברים, ברחוב אחר היו נשים ובאמצע זוגות נשואים. מכיוון שעבדתי במטבח במפעל "מטלורגיה", העבירו אותי גם בגטו הקטן לעבודה במטבח, בזכות גומולינסקי, שהיה הטבח הראשי בגטו הקטן. במטבח עשיתי את כל העבודות הנדרשות- הסקתי תנורים, מילאתי סירים במים ועוד.

גומולינסקי היה רווק, כבן 40, מוקף בנשים. אם היה קיים אדם אוניברסלי – זה היה הוא! לא היה תחום שלא התמצא בו. הוא שרד את המלחמה, עלה ארצה, חי 3 שנים בארץ, קיבל התקף לב ומת.

⁶ בדצמבר 1942 הקים הארגון היהודי הלוחם (אי"ל), יחידת התנגדות בעיר ובה היו כ-300 חברים. הם קיימו קשר עם המרכז בורסה ובאקציה בינואר 1943 החליטו להתנגד. בהתנגשות נהרגו 251 יהודים והשאר הובלו לרדומסקו ומשם לטרבלינקה. בפעולות העונשין של הגרמנים נרצחו 127 יהודים מקרב האינטליגנציה ו-250 ילדים וקשישים. ישראל גוטמן (עורך), האנציקלופדיה של השואה, כרך רביעי, ת"א: יד ושם/ספריית פועלים, 1990, עמ' 1044.

ההכרות עם צילה

הגטו הקטן התקיים כתשעה חודשים, מאוקטובר 1942 ועד 26 ביוני 1943, כאשר חוסל סופית. אלו שנותרו המשיכו לעבוד עד הרגע האחרון. פעם אחת הביאו לרחוב, שליד המטבח, כמה מכוניות עמוסות בתפוחי אדמה. בגלל העבודה הרבה, הביאו נשים, כדי שתעזורנה בקילוף תפוחי האדמה.

בין הנשים הייתה בחורה עם צמות, **צילה ויספלנר** שמה, ולי הייתה חולשה לצמות. לא יכולתי שלא למשוך בהן. משכתי עד כדי כך, שאני חי עם אותה בחורה עד היום. כל פעם שבאתי להביא תפוחי אדמה, משכתי לה בצמות או פתחתי לה את הקשר בסינר. אני הייתי רגיל לדבר יידיש, ופתאום מצאנו את עצמנו מדברים פולנית.

אמרתי לה: "את יודעת, אני אביא לך משהו לאכול, ונאכל יחד". במטבח היו מבשלים פסטה עם ירקות. אני הייתי צריך לשפוך את הפסטה לדוודים. תפסתי את השק בקצה כך, שחצי קילו היה נשאר ביד. בסוף העבודה, כשעשיתי סדר במחסן, הכנסתי לכיס מיוחד 6-7 ביצים ו פסטה. הפסטה הייתה בצורת חצי עיגול. צילה עשתה על המחבת "בובלה" (לביבה) גדול ואכלנו שנינו. מידי פעם הייתי מביא גם שומן לטיגון. אחר כך היא עבדה במקום אחר ואני המשכתי להביא לה אוכל.

אני הייתי בן 20 וצילה בת 18. אסור היה לבוא למגורי- בנות. הגרמנים באו מידי פעם לעשות חיפוש כדי לבדוק אם אין גברים במגורי- נשים. בתחילה, התחבאתי מתחת למיטה, יותר מאוחר, הלכנו להתארח אצל רותקה, ונשארנו לישון שם. כדי שאנחנו נוכל להיות ביחד, רותקה נשארה לעבוד במשמרת- לילה.

צילה

"הורי, בלומה ומרקוס ויספלנר, גרו בפולין, בעיר קטוביץ, שהייתה עיר די גדולה. אבי עסק במסחר ואימי הייתה עקרת-בית. נולדתי ב-1925 בפולין, שהייתה אז תחת שלטונה של גרמניה, כך שלא דיברתי פולנית עד גיל בית-ספר. אחותי צעירה הייתה ממני ב-5 שנים. אנחנו היינו משפחה מלוכדת ואני זוכרת, שבצאתי לבי"ס, הייתי מנשקת את ידה של אימי. שנה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, השתתפתי בארגון "הנוער הציוני", שהיה כמו תנועת "הצופים" והייתי פעילה מאד בארגון. בדרך זו רכשתי גם יותר חברים וחברות.

כיתה ה-2 – 1936

שורה אחרונה, משמאל, עומד: המורה המחנך – לאון נוימן
יושבים מלמטה, משמאל לימין התלמידים –

- 1: בנקהלטר חנקה, שיקמן-גרוסמן אוה, הופפן צילה, שנאיר מילה, צימברקנופף חנקה, **ויספלנר צילה**, אפפלכאום אד'ה,
- שורה 2: גלזר ישראל, לא מזוהה, כך פרידה, קנולר אננה, רופשיץ מינה, מידד'נסקה פאוסטינסקה, פלדמכר סלה, זינגר לוטקה.
- ינה, גליקר יד'ה, קמינסקה סלה, גולדפינגר מלה, שיקמן סוישה (עומדת). שורה 3: בזלר בובי, מייטליס שרה, רחנבלום טוניה.
- שיוביץ פפי, שרייבר פאול, זמיגרוד, טייטלכאום ישראל, לא מזוהה, לינצר פשה, אלוויס אלושה, אולמר סוניה.
- שורה 4: שטרן, ורדיגר, לא מזוהה, לא מזוהה, וינר י'י, ברבר ארנסט, רחנבלט, שטייניץ, שידלובסקי, רייך אלך.
- שורה 5: סובלשוורץ, גאלונסקה, פרלמוטר, רחמרין, סקור זיגפריד, וינטר, פינצ'בסקי, רחנר, יוקר, טייכנר, מצנר שמואל, שמרלר, סירוטה אברהם

כאשר פרצה מלחמת העולם השנייה, נלקח אבי, יחד עם כל הגברים, ע"י הנאצים, ולפי השמועות, הכריחו אותם לעבור לשטח של הרוסים ולהישאר שם.

אימי, אחותי, דודותי ואני, ראינו שאי אפשר לחיות יותר בעיר הזאת ולכן עברנו לצ'נסטוב, להתאחד עם משפחתנו שם.

אני זוכרת, כשהיינו ב"גטו הגדול" עשו אקציה וכל משפחתי נלקחה ממני. רק אני נותרתי. ההרגשה הייתה איומה ונוראה, להסתכל סביבך ולראות רק אנשים זרים. לאחר שנשארתי לבד, נשלחתי ל"גטו הקטן". בתקופה זו הייתי עם עוד ארבע בנות ועבדנו במטבח. שם פגשתי את אייזיק ברקנשטט, שמשך לי בצמות כל פעם שעבר לידי. נהיינו חברים. לאחר זמן מה, הופסקה העבודה ועבדנו בביח"ר לנשק. אז התחילה בעיית הרעב.... אך מצבי היה די טוב, כי אייזיק נשאר לעבוד במטבח והיה מגניב לי אוכל. לאחר חיסול הגטו, הועברנו לגור בתוך בית-החרושת, בתנאים לא תנאים. ב-15.1.45, כשהרוסים לחצו על אזור זה, לקחו את המשלוח הראשון, ביניהם אייזיק. הגרמנים אמרו, שמי שרוצה להצטרף – יצטרף! אני, ברוב תומי, הצטרפתי למחרת ובכך עשיתי את משגה חיי! לא רק שלא ראיתי את אייזיק, אלא הוספתי על עצמי עוד ארבעה חודשי-סבל. אז הגעתי לברגן-בלזן. שם אמרו לנו להתפשט. היינו בטוחים, שמובילים אותנו לתאי-הגזים, אך באמת התרחצנו, לבשנו בגדי-אסירים והגענו למסדר קפואים ורועדים מקור. כל יום נערך מסדר שארך כמה שעות, תוך שאנו קופאים מקור. יום אחד, לא מצאתי את נעלי ולכן לא יכולתי לצאת למסדר. מי שאחר- דינו היה מכות-רצח. מצאתי את הנעליים ממש בדקה ה-90 ובקושי הגעתי למסדר. יום אחד, באופן מפתיע, הגיעה אלי דודתי, מינייה, והביאה לי תחתונים ומעט אוכל. כל-כך שמחתי.

אני נבחרתי לעבוד, ובזכות זה קיבלתי בגדים קצת יותר "אנושיים" וגם תוספת אוכל. היינו ארבע חברות, כשהגדולה מביננו הייתה שומרת על האוכל, כדי שלא נאכל אותו ביום אחד. נשלחנו למחנה חדש, ולעוד מחנה- מחנה טירקין. שם הייתי באפיסת כוחות. מזג – האוויר החל להתחמם והכינים התפשטו עלינו ועל בגדינו. אני הייתי ממש חולה. את חומרת המצב הבנתי, כשלא יכולתי להזיז את רגלי מרוב חולשה. העבירו אותנו למחנה לנדברג, שם שמענו מפי השבויים הרוסים שהמלחמה עומדת להסתיים. ובאמת, לאחר ההפצצה על המחנה, הגרמנים ברחו והאמריקאים נכנסו למקום! הם הורו לנו לא לאכול מהאוכל במחנה. ואכן, כל מי שציית להם, לא מת מדיזנטריה. שכנו אותנו במנזר, שקלו אותנו – שקלתי 40 ק"ג – התרחצנו, וכל האמבטיה נהייתה שחורה מרוב לכלוך. התברר, שהיה לי טיפוס ומים בראות. טיפלו בנו היטב, אך יש כאלה שלא שרדו, ביניהן בת-דודתי.

לאחר שהבראתי, עברנו למחנה, שהיה פעם של הנוער ההיטלראי, פלדפינג. שם קיבלנו חדרים ושם לראשונה שמעתי, מאיש שהגיע מצ'נסטוב, שאיזיק ברקנשטט נשאר בחיים. שאר הקורות אותנו, מסופר בפרקים מפי אייזיק.

מסביב לגטו שמרו אוקראינים במדים שחורים. הם היו בוגדניים. יכולת לעשות איתם עסקה והם בגדו בכך. התארגנה קבוצה מצ'נסטוחובה, שהיה לה קשר עם המחתרת שפעלה ביערות סביב קלֶצָה. ניסו לגייס אותי, כנראה בגלל הרקע של הבית. לא רציתי, אולי בגלל צילה.

בלילה אפל, יצאו מהגטו לעבר משאית שחיכתה להם. הם עלו על המשאית, נסעו כ-100 מ' והגרמנים יצאו מכל החורים. לקחו אותם לבית קברות יהודי ושם הוציאו אותם להורג. יהודים, שהיו יוצאים לפרטיזנים, היו נכנסים לבתים ושודדים למענם בגדים, נעליים ועוד חפצים. גם אלי פרצו. בחור אחד, שגר איתי, לא הסכים לתת את המגפיים, חטף מכות ולבסוף לקחו לו אותם. למזלי, אחד השודדים הכיר אותי ואמר לי: "אתה, שב בשקט". ובאמת עזבו אותי.

לפני פסח 1943, בגטו הקטן, הפיצו שמועה שאת האינטליגנציה של העיר, הגרמנים רוצים לשמר. ישנה אפשרות לנסוע לפלסטינה! הגרמנים ביקשו מרופאים, מהנדסים, עורכי דין, מורים ואחיות, שירשמו עם משפחותיהם לנסיעה, ואכן רבים מהם נרשמו. הגיע היום, הביאו אוטובוסים והכניסו את כולם לאוטובוסים. כאשר התחילו לנסוע, אחרי הסיבוב, הקיפו אותם עם משטרה, הביאו אותם לבית הקברות היהודי וירו בכולם. זה כבר היה אחרי הגירוש הכללי כאשר נשארו רק עשרה אחוזים מהיהודים בעיר (כלומר, כ-4000 מ-40,000). במקום שקברו אותם, הוקמה מצבה בבית הקברות.

ביום ה-26 ביוני 1943, ניסו הגרמנים, בדרכים שונות, לרכז את מעט היהודים שנותרו. הם פקדו על כל היהודים להתייצב במקום שבו היה שוק. באחד המקרים, ביקשו מכל היהודים לצאת ולהתרכז במקום שנקבע. בדרך כלל, במקרים קודמים, כאשר דרשו הנאצים מכל היהודים לצאת, התחבאתי ולא יצאתי. באותו יום, החלטתי שעלי לצאת. התברר, ששוב החלטתי הייתה נכונה. מי שלא יצא, לא יצא עוד לעולם. הנאצים פוצצו את הבתים והם קרסו על כל מי שהתחבא בהם. מי שנמלט החוצה, בזמן הפיצוצים, נורה ונהרג.

מרחב הגטו הקטן לאחר הריסתו

העובדים, בדרך כלל, יצאו לעבודה בבוקר וחזרו בערב. יומיים לפני החיסול לא נתנו להם לחזור למקום מגוריהם. ראיתי שצילה לא חזרה יחד עם שאר האנשים והבנתי שעומד להתחולל שינוי. ניגשתי למגורים שלה ואספתי כמה מבגדיה, למקרה שניפגש. כל היהודים רוכזו במגרש, ובמקום נערכה סלקציה. חלק מהאנשים נשלחו להשמדה והיתר הועברו למפעל לתחמושת. היה זה בית חרושת גדול לצמר, שהגרמנים הסבו אותו לבית חרושת לייצור תחמושת. בית החרושת נקרא בראשי תיבות האסאג⁷ פלצרי (Pelzery), והוא נמצא בסוף רחוב אליאה וולנושצ'י (שדרת העצמאות). בית חרושת זה פעל מיוני 1943 ועד 16 בינואר 1945. הם הוציאו את כל מכוונות הטקסטיל והביאו במקומן מכוונות לייצור תחמושת. שוב פגשתי את אשתי. עבדתי בייצור תחמושת. משך שנה וחצי, עד 15 בינואר 1945, היינו סגורים בתוך מפעל, בלי אפשרות לצאת ממנו. עבדנו שתיים-עשרה שעות ביום, שבעה ימים בשבוע. בחילוף משמרות, מעבודת יום לעבודת לילה, עבדנו שמונה עשרה שעות ביממה.

⁷ Hugo Schneider AktienGesellschaft = בראשי תיבות: האסאג

הצרפים ב"הסאג-אפאראטנבאו" ("פלצרי")

כאשר הגענו לבית חרושת חילקו אותנו לתפקידים שונים. בבית החרושת עבדתי בהתחלה, במשך כחצי שנה, בייצור פנצרפאוסט (מטול רקטות נגד טנקים). אחר כך העבירו אותי למחלקה שנקראה "אינפנטרי" (חיל רגלים) שבה עבדתי בייצור כדורים לרובים. הגרמנים קבעו מכסה, כמה כדורים צריך ליצר. תמיד היו בעיות, הם אספו את החומרים בכל מיני מקומות ולעיתים החומרים כבר לא היו ראויים לשימוש. סכיני המחרטות נשברו ואי אפשר היה לעמוד במכסה שנקבעה ואז חטפתי מכות. לפעמים המייסטר (המנהל) לקח מישהו לחדר משמר ושם הלקו אותנו עשר מלקות על גבו וישבנו החשופים. אנחנו שמענו היטב את צעקות הכאב. אני בעצמי קיבלתי מלקות כאלה. בינינו כבר ידענו אצל איזה גרמני יותר טוב לקבל מלקות. איך? – כי אחד היה מרביץ 10 מלקות מהר והשני- לאט. עדיף היה מהר. צילה גם קיבלה 5 מלקות, כי אחרה למסדר בוקר.

במפעל הזה עבדו גם נוצרים, שהיו באים בבוקר וחוזרים בערב הביתה. הם היו מביאים לחם. היינו מוכרים להם דברי לבוש תמורת אוכל. גם את השמלה, שהבאתי מהמגורים של צילה, מכרנו תמורת אוכל.

ישנו במיטות קומות בתוך צריפים שהקימו במפעל. סחבתי כר, נתתי לצילה, כי לא היה לה במה לכסות את הרגליים.

המחלקה שבה עבדה אשתי נקראה רֶקְלִיִּבְרִירונג-ברירונג, שפרושה- לעשות את הקליבר מחדש. הביאו תרמילים, צריך היה לשטוף וליישר אותם. אני עבדתי במחלקה שייצרה את התרמילים

לכדורי רובים. האולם היה מסודר שורות- שורות. כל תרמיל עבר שלב לשורה אחרת. אני עבדתי בשלב שעשה את החריץ בכרכוב ויישר את הצוואר. במשמרת אחת עשיתי שישים אלף כדורים בארבע מכונות. בכל מכונה עבדה בחורה. אני השגחת, שהמכונות תעבודנה. בכל מכונה היו שני סכינים שמדי פעם היו נשברים, מתעקמים ומתכהים, צריך היה להשחזם ולתקנם.

באחד הימים פגשתי גרמני אחד שנתן לי פליק (טפיחה רצינית) על הגב ואמר לי, 'תסתכל היטב על כל מה שאני עושה ותוך שבועיים אתה חייב לדעת איך לעשות את העבודה הזו בעצמך'. אחרי שבועיים, עשיתי את העבודה של אותו גרמני. אני הייתי אחראי על תיקון התקלות ודאגתי שהמכונות לא תפסקנה לעבוד. בית החרושת היה גדול, אני עבדתי במחלקה אחת וצילה במחלקה אחרת. המגורים היו לחוד, גברים ונשים בצריפים נפרדים.

היות ואני יליד צ'נסטוחובה ורוב האנשים שם היו תושבי העיר ואלו שהצליחו לשרוד היו צעירים, הכרתי את כולם. חברתי ואני יצרנו קשרים קרובים עם זוג אחר, מוטק (מרדכי) וינריב וחברתו, שניהם היו מבוגרים מאתנו בשנתיים. אף הם היו מצ'נסטוחובה. במפעל קיבלנו מרק דלוח ומנה קטנה של לחם ל-24 שעות. מוטק עבד במטבח ותפקידו היה, בין היתר, להביא אוכל ל"קולוניה" (מושבה, כפר) של הגרמנים (הגרמנים גרו בה, צמוד למפעל). על-יד מגורי הגרמנים, הייתה מכלאה, שבה גידלו חזירים בשביל אנשי ההנהלה ואנשי ה-ס.ס. מוטק הביא את האוכל לחזירים בסיר גדול שלקח על מריצה. אנחנו היינו מתואמים מראש ואני הכרתי את כל המעברים. ברגע שהוא היה נעצר, כדי לנוח לרגע, כביכול, אני הופעתי, הרמתי את מכסה הסיר הגדול, הכנסתי סיר שהיה איתי ומילאתי אותו באוכל שנועד לחזירים. חילקתי את האוכל עם אשתי וזה היה אוכל מצוין.

מוטק "סחב" גם תפוחי- אדמה. תפרנו לנו ביטנה במכנסיים, הוא היה ממלא אותה בתפודים ומביא אלי למקום עבודתי. חלקם בישלנו בשביל ארבעתנו וחלקם מכרנו. בכסף שקיבלנו קנינו לחם. בדרך זו הצלחנו לחיות בתקופה ההיא, שחשבנו, כל עוד נמשכה, שהיא קשה מאוד. אולם לאחר שהסתיימה, התברר שהייתה קלה, בהשוואה למה שקרה לנו אחר- כך

במפעל, בהאסאג, הייתה חצר גדולה, חלקה עם דשא.ביום שמש, אחרי העבודה, היינו מתיישבים,אוכלים ומסתובבים שם. שוחחנו והחלפנו דעות, ידיעות וציפיות. זה היה החופש שלנו.

הייתה גם מקלחת, עליה היה אחראי חבר של הורי, ליבר ברנר. כל קבוצה הייתה מתקלחת פעם בשבוע.הגרמנים היו מציצים למקלחות הנשים. "איבדנו כל בושה" אומרת צילה, בכלל לא עניין אותנו שהם מציצים. אני לא אהבתי ללכת להתרחץ, אז צילה הביאה קערת-מים ורחצה אותי, כמו תינוק. כשקיבלנו לחם, צילה הביאה לי, תמיד, את המנה הגדולה ביותר ולה עצמה לקחה את הקטנה יותר. אני הייתי גונב מרק ומביא לצילה.

ידענו שהרוסים הצליחו לעצור את התקדמות הגרמנים בסטלינגרד בינואר 1943 וכי הם התקדמו מערבה. עוד מעט, כך חשבנו, יבוא הקץ לסבל והם ישחררו אותנו. ליבר ברנר, שהיה גם מנהל המכבסה במפעל, היה ממנהיגי המחתרת בעיר וממנהיגי ה"בונד". הוא הכיר היטב את הורי ולפעמים קיבלנו באמצעותו עזרה כלשהי. זכור לי במיוחד שלפני החיסול הסופי של הגטו, קיבלתי ממנו שתי שטרות של 500 זלוטי. שטר אחד נתתי לאשתי ואחד נשאר אצלי. כאשר הובילו אותנו לגרמניה ברכבת, בהיותנו עדיין בפולין, קניתי בשטר הזה כיכר לחם ואכלתי את כולו. אשתי הצליחה לשמור על השטר בכל המחנות שעברנו והשתחררה אתו בסוף המלחמה. מסרנו את השטר למשמרת לנכדים.

אשתי ואני נשלחנו לגרמניה, ביום 15-16 בינואר 1945 והם, מוטק וחברתו, נשארו בצ'נסטוחובה ושוחררו עם הכיבוש. אחר כך, הם רצו לנסוע לישראל דרך רומניה ועברו לאיטליה. היות ולו היה אח בצרפת, הם הגיעו לצרפת ונשארו בה.

הנה יהודי הולך

ב- 15 בינואר 1945, שוב נערכה סלקציה- ואני ביניהם. הוציאו אותנו למגרש המסדרים, הכניסו אותנו לרכבת והרכבת נסעה למחנה בוכנוולד שבגרמניה. ב- 16 בינואר אמרו הגרמנים לאנשים שהיו במפעל, שמי שיש לו קרובים, בין האנשים שיצאו לבוכנוואלד, יכול להצטרף. אנשים הצטרפו כי כולם כבר הרגישו אז שסוף המלחמה מתקרב. באותו יום ב- 16 בינואר נשלחו נשים למחנה ברגן- בלזן וצילה נשלחה לשם. כמחצית מבין אלו שנשלחו, לא חזרו עוד. ב- 17 בינואר הרוסים כבשו את צ'נסטוחובה.

אלו היו החודשים הגורליים. לגרמנים עצמם כבר לא היה מה לאכול ומשקלי ירד עד לארבעים ומשהו קילוגרמים בלבד. מבוכנוולד נשלחתי למחנה אחר, נורתהאוזן ומשם לרוטלברודה ושם היה מחנה קטן שנקרא סטמפדה. המחנה כולו היה צריך אחד. עבדנו שם בחפירה שתיים- עשרה שעות במשמרת וקבלנו פרוסת לחם קטנה. הגרמנים רצו להקים מפעל בתוך ההר, כדי להתגונן מהתקפות אוויריות, לכן היה צורך לחפור ולרוקן את האבנים. זה היה מחנה איום ונורא. מנהל העבודה, היה צועני ובעצמו אסיר במחנה זה. הוא חיפש איך להרוג יהודים. יותר מאוחר בשנת 1983, נסעתי להעיד נגדו בגרמניה. פעם ראשונה שיצאתי את הארץ. במחנה זה הייתי עד 15 באפריל.

ב- 15 באפריל 1945, הפציצו האמריקנים את תחנת- הרכבת ותחנת- הכוח שהיו במקום. ממחנה סטמפדה, הגרמנים הוציאו אותנו לצעדת- מוות שנמשכה עשרה ימים, ללא מזון מאור ראשון ועד חשיכה. יותר ממחצית האנשים נפלו בדרך. לעצמם, העמיסו הגרמנים קצת מצרכים על עגלה. הם רתמו אותנו לעגלה במקום סוסים וזרזו אותנו בקריאות: "שנל! שנל! שנל!". (מהר, מהר, מהר). הגענו לרכבת ומשם לגדות נהר אלבה. חיכינו למעבורת, שתעביר אותנו לגדה השנייה. פתאום, יחד עם המעבורת, באו בריצה חיילים גרמנים. שמעתי את צעקותיהם: "שנל! שנל! די אמריקנישע סולדטן איז איר". (מהר, מהר, החיילים האמריקניים נמצאים כאן). העמיסו אותנו מהר והעבירו אותנו לגדה השנייה.

ב- 21 באפריל 1945, לאחר שחצינו את הנהר, העבירו אותנו למחנה הרמן גרונג ורקה באורניבורג, במרחק של כעשרים קילומטרים מברלין. הרכבות עדיין פעלו. שוב שמענו את הצעקות: "שנל, שנל, אָלֶה ראוס!". (מהר, מהר, כולם החוצה). החלטתי שלא אמשיך ללכת. כוחותי אזלו וידעתי שאפול בדרך ולא אוכל לקום עוד.

במקום הייתה נקודה של צלב אדום ובו אסירים בני כל העמים, שדיברו ביניהם גרמנית. פגשתי רופא צרפתי, אסיר, ואמרתי לו שאני סובל משלשול. בקושי יכולנו לדבר, כי הוא לא ידע גרמנית

ואני לא ידעתי צרפתי. בכל זאת, הרופא ראה אותי והבין ללבי. הוא ידע שסוף המלחמה מתקרב והוא החליט לאשפז אותי בבית- חולים שדה זכנהאוזן. היו לי מדים של אסירים במחנות, עם פסים.

בבית- החולים נתנו לי בגדים אחרים וקבלתי לראשונה זה זמן רב מזון ראוי לשמו. אולם ראיתי שהחלו לפנות את המחנה. כאשר הגרמנים ברחו, לקחתי בחזרה את מדי האסירים. אי אפשר לדעת, אולי יהיה צורך לברוח או לעשות משהו אחר. הייתי במקום לילה אחד.

למחרת בצהריים, הביאו הגרמנים משאית מלאה בשמיכות ואמרו לנו לעלות על המשאית, כאשר מי שיכול לעלות בכוחות עצמו יעלה לבד והיתר יקבלו עזרה. פתאום חשתי פחד, שהמלחמה כמעט והסתיימה ולפתע יושמעו יריות. חששתי שיהרגו את כולנו והיאושו היה רב.

יצאנו משם לאורנינבורג. התחלנו לנסוע ואחרי כעשרים קילומטר הבנתי שהמלחמה מסתיימת. בצידי הדרך ראיתי כלי נשק, כובעי פלדה וחלקי מדים מושלכים לכל עבר. במקום הכניסו אותנו למחנה קטן, שהפך לבית- חולים שדה ובו צריפים עם דרגשים. הכניסו אותנו לצריפים והביאו לנו מרק, משהו עם חלב, שהיה לו טעם טוב מאוד. נרדמתי מרוב עייפות וכשהתעוררתי שמעתי שני אסירים, בדרגש שמעלי, שדיברו ברוסית. מרחוק נשמעו יריות ואחד מהם אמר לחברו: "אלה מכונות ירייה שלנו". איחלתי לעצמי שהלוואי וזאת הייתה אמת ונרדמתי. בבוקר התעוררתי ושמעתי צעקות שהגרמנים אינם. מגדלי השמירה מסביב היו ריקים. האסירים הלכו למטבח והביאו ממנו אורז עם חלב, ממש גן עדן עלי אדמות. בשעת צהרים נפתח שער המחנה ופרשים קוזקים נכנסו, רכובים על סוסיהם. הקוזקים צלצלו בפעמון ועשו "כאילו" מסדר. דברו ברמקול בכמה שפות: "אתם חופשיים. מי שלא יכול ללכת, שיישאר והצבא יטפל בו. מי שיכול, שיצא. השוטרים הצבאיים, שעומדים בצמתים, יראו את הדרך לאן ללכת".

בתוך המחנה היו מחסנים של אנשי ה-ס.ס. נכנסנו וחיפשנו ביגוד, כי היינו עדיין בכותונת-פסים. מצאתי תרמיל-גב ומלאתי אותו בדברים נחוצים: תחתונים, גופיות, מכנסיים, חולצה ומעיל-עור של קצין ס.ס. את המעיל הבאתי עד צ'נסטוחוב, שם פגשתי את ראובן. הוא נתן לי מעיל רגיל ולקח את מעיל ה-ס.ס. אני לא הייתי מסוגל ללבוש אותו.

מצאתי לי שני חברים מפולניה, האחד יהודי והאחר נוצרי ויצאתי אתם מן המחנה. הלכנו בתוך יער וראינו שיירה של צבא עם טנקים. כאשר התקרבת, ראיתי על הטנקים סמל של הצבא הפולני. הייתה זו יחידה פולנית בצבא הרוסי. ראיתי חייל אחד הולך, הסתכלתי עליו וזיהיתי מיד: "זה יהודי". ניגשתי אליו ואמרתי לו באידיש: "אייר זינט א-ייד" (אתה יהודי?). הוא השיב לי

בפולנית: "עוד נשארו יהודים בגרמניה?". הוא לקח אותי למטבח של היחידה וביקש שיתנו לי משהו חם לאכול. קפה לא היה. קיבלתי מרק שעועית וזה עשה לי שלשול.

בחזרה לעירי

אחרי חמישה ימים, הגעתי לצ'נסטוחובה. הייתי רזה מאוד. כשהגעתי לצ'נסטוחובה, פגשתי יהודי שהכיר אותי. שאלתי אותו מה אפשר לעשות. הוא השיב שיש ועד יהודי, אך הוא לא התכנס באותו יום, כי היה זה יום שבת. התברר לי שנשיא הוועד היה ברנר, איש ה"בונד" שהיה חבר של הורי והכיר את המשפחה היטב. חיפשתי את מקום מגוריו וכאשר הגעתי לשם, קבלו אותי יפה. פתאום לא הרגשתי טוב, התעלפתי, חומי עלה וחליתי. הרופא שבדק אותי אמר שהריאות שלי הרוסות. הייתי תשוש מאוד וטיפלו בי יפה. במקום היו אנשים שהכירו את הורי.

0.5.45 - כך נראיתי שלושה ימים לאחר תום המלחמה.

הייתי משוחרר כבר שבועיים. חזרתי ל צ'נסטוחובה והצטלמתי.

באותם ימים, התפרסמה הודעה ברחובות שהשנתון שלי חייב להתגייס לצבא. ידידי אמרו לי, שעדיף שאלך לוועדה כל עוד אני נראה רזה כמו שלד. הלכתי לוועדה וגיוסי נדחה בשישה שבועות. משקלי עלה בהדרגה לשבעים קילוגרם. אכלתי בלי הפסקה. בבתים אז בישלו מרק ומכרו בעשרים זלוטי.

הלכתי מבית לבית ושתייתי מרק. התביישתי לאכול במקום אחד שתי מנות, אז הלכתי מבית לבית ואכלתי מרק- פה מרק עדשים, שם מרק כרוב וכך הלאה.

אני הייתי הראשון שחזר לצ'נסטוחובה מאלה שנשלחו ב- 15 בינואר לגרמניה ולכן פשטה השמועה על כך בין הניצולים מצ'נסטוחובה שנותרו בגרמניה. כאלפיים יהודים נותרו בעיר והם החלו לשאול אותי לגורל קרוביהם, שנסעו איתי לגרמניה. לרוב לא יכולתי לענות. המחנות בגרמניה שוחררו ואשתי אף היא שוחררה. בגרמניה היו מחנות ובהם יהודים שחיייהם נצלו והם חיפשו את קרוביהם.

בכל עיר היה "קומיטט" (ועד) יהודי, שסייע לחיפוש קרובים. על הקירות היו פתקים בנוסח של: "אני...נשארתי בחיים ומחפש את...". ידעתי שאבי, אימי ואחותי אינם בחיים עוד.

נסעתי, יחד עם חבר שלי ראובן, לברסלאו, עיר גרמנית שהייתה לאחר המלחמה בשלטון פולין. שהיתי בה חודשיים למטרות עבודה. מכרנו מלפפונים חמוצים, אחד אחד. קנינו פרטי לבוש בברסלאו, הבאנו אותם לצ'נסטוחוב ואשתו של ראובן מכרה אותם.

אני, כשברקע חורבות העיר ברסלאו "וורוצלאב"- 1945

באחת הפעמים שבאתי לצ'נסטוחוב, אמרו לי שמישהו מחפש אותי. הלכתי לקומיטט. שם ניגש אלי אדם לא מוכר ושאל אם אני אייזיק ברקנשטט?, הוציא תמונה ושאל אם אני מכיר את הבחורה? מסתבר, שזו הייתה תמונה של צילה. זיהיתי אותה. האיש, הדוד של צילה, דוד פייבל, שהיה בגרמניה, סיפר שפגש את צילה באופן מקרי. הוא אמר לה כי הוא נוסע לפולין והבטיח לה שינסה למצוא אותי. נראה, כי בהדרגה התפשטה השמועה שנותרתי בחיים, ששבתי לעירי וגם אשתי שמעה על- כך. חזרתי לברסלאו לסיים את ענייני ולהיפרד מראובן חברי. הוא עוד נתן לי חבילה לאשתו וחזרתי לצ'נסטוחוב.

אוניית מעפילים יגור

אני לא רציתי להתגייס לצבא הפולני וכאשר הגיע אלי הדוד הזה וסיפר לי שצילה בחיים והיא מחפשת אותי, עזבתי הכול וביחד עברנו את הגבול בגנבה לצ'כיה ומצ'כיה לאוסטריה ומשם לגרמניה, למחנה פלדפינג. פגשתי את צילה בגרמניה, התחתנו באוקטובר 1945 וגרנו משך תקופה קצרה בעיירה קטנה שהייתה מרוחקת כ- 20 ק"מ ממינכן. גרנו בוילה שהוחרמה מנאצי. זכור לי שבחורף, בשלג, בניתי מגלשה וצילה ואני גלשנו במהירות במורד. אני הייתי בן 22 וצילה בת 20.

איך עוברים גבול בגנבה? הגבול בין פולין לצ'כוסלובקיה היה סגור. לאחר המלחמה, סופחו לפולין שטחים מגרמניה. הגרמנים סולקו ואת מקומם תפסו הפולנים. בעיירת גבול גרמנית לשעבר התמנה יהודי מצ'נסטוחובה לסגן ראש העיר והוא נתן אישורים כוזבים למעבר הגבול. כשהגענו לגבול עצמו, עצרו אותנו הפולנים. אנחנו הצגנו את הרישיונות אך שומרי הגבול הפולנים לא התרשמו כי הם ידעו שהם מזויפים. הם אמרו לנו: "אנחנו ניתן לכם לעבור, אך הצ'כים לא יתנו לכם". עברנו לשטח הפקר שבין הגבולות, פחות מקילומטר. הצגנו לצ'כים את האישורים ותגובתם הייתה: "לכו בחזרה". היה במקום קצין ולידו שומר. השומר רמז לנו שנמתין עד שהקצין ילך. אמרנו לקצין: "לא זזים מפה" והקצין הלך. נתנו לשומר סיגריות כשוחד והוא נתן לנו לעבור. ברכבת לא רצו לקבל את הכסף הרוסי שהיה לנו. בתחבולות שונות הצלחנו לעלות על הרכבת והגענו לפראג.

בפראג שהינו שבועיים. לנו באכסניה של הקהילה היהודית. בינתיים, פשטה שמועה שביום מסוים יוצאת רכבת לגרמניה. ברחובות פראג ראיתי המון ניצולי שואה, הולכים לכיוון הרכבת. היו קבוצות מאורגנות, שהזמינו מקום ברכבת דרך האמריקאים. כשנעצרה הרכבת ברציף, כול האנשים פלשו לרכבת בכוח. הקבוצות המאורגנות עמדו מסודרות על הרציף. לא היה להם מקום להיכנס לרכבת.

אחרי שעתיים של וויכוחים, הרכבת נסעה והקבוצות המאורגנות נשארו על הרציף. גם אני וצילה היינו בין הפולשים לרכבת. הרכבת נסעה לאוסטריה.

אוסטריה וגרמניה היו מחולקות לפי 4 מעצמות: רוסיה, צרפת, אנגליה ואמריקה. נסענו עד מינכן ושם החלפנו רכבת- לפלדפינג. בפלדפינג פגשנו, דודי ואני, את צילה. היו שם צריפים של הנוער הנאצי. צילה היתה באחד האולמות, יחד עם 30-40 בנות נוספות.

פלדפינג היה כפר גדול עם מחנה צבאי ובכפר וילה דו-קומתית של ראש-העיריה. הווילה נקראה "וילה קומפס". האמריקאים החרומו וילה זו ושכנו בה אנשים. צילה ואני פלשנו לוילה הזו, לחדר האמבטיה. חדר-האמבטיה היה גדול מאוד והייתה צמודה לו מרפסת. היה לנו איפה לגור!!! פעם באו מכירים לבקר, שמנו על האמבטיה קרש, עליו מזרן והם ישנו שם. בפלדפינג שהינו 11 חודשים.

צילה ואני ב"ווילה קומפס"

היה לי דוד מצד אמי, צבי פיירטג, שעלה לארץ ישראל בשנת 1935. כאשר הגעתי לפולניה אחרי השחרור, הארץ הייתה הרוסה לחלוטין. ביקשתי ממישהו שנסע לוורשה שישלח מברק לדוד בארץ, שאני נשארתי בחיים וכך הגיעה אליו הידיעה. בזמן שנמצאנו במחנה פלדפינג, ניתן היה לכתוב גלויה ולקבל תשובה. הדוד ביקש מיונה דנציגר, קרוב משפחה שלו, שהיה חייל בחטיבה היהודית הלוחמת, הבריגדה, לדאוג לצורכנו ולעזור לנו לעלות לארץ. בפלדפינג היינו יחד עד מאי 1946.

במאי 1946 הודיע לנו יונה דנציגר שהתארגנה קבוצה לעלייה לארץ וכי אנו נמצאנו ברשימה. התייצבנו במקום ובאה משאית שכורה ועלינו עליה. חצינו את הגבול במשאית ואחר כך עלינו על רכבת והגענו למחנה שנמצא כעשרים קילומטרים ממרסי. כל רכושנו, שלי ושל אשתי, היה בשני תרמילי גב שאני נשאתי אותם. במחנה הכינו אותנו לעלייה, לימדו אותנו עברית והכינו אותנו להפלגה באוניה על פני הים התיכון. העולים התארגנו בקבוצות לפי הארגונים הציוניים השונים – "השומר הצעיר", "דרור" וכן הלאה. צילה ואני היינו בין הבודדים שלא השתייכו לאף קבוצה.

עם יונה דנציגר, 1946.

כאשר הגיע היום המיוחל, הביאו אותנו עם משאיות לחוף. שאלנו: אפוא האונייה? ראינו אוניה רעועה למדי, ספינת עץ עם מפרשים, שחשבנו שהיא רק האמצעי להגיע לאוניה אולם התברר שבכלי שייט זה נצטרך לחצות את הים התיכון מצרפת לארץ ישראל. האונייה נקראה אוניית מעפילים "יגור", על שם הקיבוץ, שבו גילו הבריטים מצבור נשק גדול ב"שבת השחורה", (29 ביוני 1946), מבצע רחב היקף נגד היישוב היהודי, שבו עצרו הבריטים את מנהיגי היישוב וניסו לשבור את כוחו של ארגון ה"הגנה".

האוניה הפליגה מנמל סיוטה ליד מרסי ב- 29 ביולי 1946, שבוע לאחר פיצוץ מלון המלך דויד על ידי האצ"ל וחודש לאחר "השבת השחורה". האנייה הייתה צפופה מאוד והיו בה 754 מעפילים. היינו כל הזמן על הסיפון והשתזפנו מאד. תפסנו סירת הצלה ובה ישבנו וישנו רוב הזמן. היטלטלנו על גלי הים כשבועיים, עד ה- 11 באוגוסט. מטוס בריטי גילה אותנו במרחק 55 מיל מהחוף, מול ראש הנקרה ומשחתת נשלחה וניסתה לגרור את הספינה, שבינתיים מנועה התקלקלה, לחיפה. ב- 12 באוגוסט עגנה הספינה מחוץ לנמל חיפה. ב- 13 באוגוסט, לפנות בוקר, התקרבה משחתת בריטית כדי להכניס את הספינה לנמל. הבריטים הודיעו שהמעפילים יועברו לספינה בריטית אחרת, מבלי להגיד שמדובר בגירוש. המעפילים החלו להתנגד להעברה ופרצה קטטה. חיילים בריטיים עלו לסיפון, הכו את האנשים בקתות רוביהם והתיזו סילוני מים. הספינה נגררה לנמל על ידי ספינה בריטית. במקביל נגררה גם אוניית המעפילים "הנרייטה סאלד", שהגיעה ביחד עם "יגור". המעפילים הועברו לספינה אחרת וגורשו לקפריסין. מעפילי "יגור" היו הראשונים שגורשו לקפריסין ביחד עם מעפילי "הנרייטה סאלד".

מפרט טכני	
שם במקור	Sagolem
סוג כלי השיט	ספינת עץ עם מערכת מפרשים
תפוסה/הדחק	300 טון
הנעה	מפרשים ומנוע עזר קטן
מהירות	5-6 קשר

ההיסטוריה של הספינה: היתה בבעלות תורכית ושימשה כנראה במסגרת צבאית כפורצת הסגר. בעת רכישתה שינה בעליה את שמה ל-Sogur.

רכש והכנה

מקום הרכישה:	תורכיה.
גילוי בריטי בשלב זה:	לא היה
נמל הכנה:	מרסיי
צוות ההכנה:	ורנר סלומון – ימאי ארץ-ישראלי, שמריה צמרת – נציג המוסד במרסיי, אבי שוורץ – איש המוסד במרסיי.

צוות ומלווים

מפקד הספינה:	מנחם (משה) מרק, ישראל אורבך – פלי"ם.
גדעונים:	מלכא רופא, ישראל אביגדור.
מכשירי קשר:	מקלט ומשדר תוצרת בית.
רב חובל:	תורכי.
צוות הספינה:	תשעה תורכים, קצין ראשון לבנוני וצוות נוסף של רב חובל, קצין ומכונאי ספרדים, רפובליקנים.

העלאת המעפילים

נתיב שיט לנמל ההעמסה:	ממרסיי ללה-סיוטה.
נמל ההעמסה:	לה-סיוטה (La Ciotat), ליד מרסיי, צרפת.
מספר המעפילים:	754.
מוצא ושיוך תנועתי:	אגודה – 58; בונד – 123; החלוץ צרפת – 50; בית"ר – 25; פח"ח – 45; החלוץ הולנד – 22; החלוץ הצעיר צ'כיה – 12; הבונים אנגליה – 30; דרור – 48; השומר הצעיר – 53; נוחם – 148; פרטיזנים – 47; בודדים – 93. רובם צעירים, כמעט מחציתם נשים.
מנהיגות מעפילים:	ראשי הקבוצות והתנועות.
מחנה המעפילים:	ליד מרסיי.
ההעלאה:	המעפילים עלו בלה-סיוטה.
ארגון הספינה:	היו מעט בעיות של חוסר ארגון בקרב המעפילים. נבנו דרגשי לינה עבורם.

ההפלגה

תאריך הפלגה ושעה:

29 ביולי 1946, בשעה 14:00.

היציאה מהנמל:

הספינה יצאה מהנמל בעזרת גוררת, שלטונות הנמל שיתפו פעולה.

נתיב ההפלגה:

מלה-סיוטה, דרומית לסרדיניה, דרומית לסיציליה, פלופונו, כרתים, ראש הנקרה, חיפה.

אירועים בדרך:

המקלט התקלקל מיד עם ההפלגה. המשדר לא עבד בצורה תקינה. היו כמה אי סדרים בספינה, בגלל חוסר משמעת מצד הנוסעים ואי הבנות עם הצוות הזר. על-פי התוכנית המקורית היתה יגור צריכה להעביר את נוסעיה לספינה הנרייטה סאלד שיצאה מיוון. התוכנית לא התבצעה.

עימות עם הבריטים

גילוי וליווי בריטי:

ב-11 באוגוסט, בשעה 10:00 במרחק 55 מיל מחופי הארץ, מול ראש הנקרה,

התגלתה על-ידי מטוס. משחתת נשלחה לאתרה ונזקקה לסיוע אווירי. המנוע התקלקל, שתי משחתות בריטיות הגיעו והחלו ללוות את הספינה לנמל חיפה.

הכנות לעימות והוראות:

העימות:

ב-11 באוגוסט, לפנות ערב, התקרבה המשחתת 'מאוריציוס' וניסתה לגרור את הספינה. שוטרים וחיילים בריטים עלו על הסיפון. רב החובל והמלחים התורכים נאסרו מיד. הם הכחישו היכרות עם מפקד הספינה והמלווים, ולא הסגירו אותם לבריטים. הבריטים השתמשו בגז מדמיע בגלל ההתנגדות לגרירה. במשך כל היום, ב-12 באוגוסט, עגנה הספינה מחוץ לנמל חיפה. ב-13 באוגוסט בשעה 03:00 התקרבה משחתת בריטית כדי להכניס את הספינה לנמל. הבריטים הודיעו שהמעפילים יועברו לספינה בריטית אחרת, מבלי להזכיר שהמטרה היא גירוש. המעפילים החלו להתנגד להעברה והחלה קטטה. חיילים בריטים עלו לסיפון תוך מכות בקתות רובים והתזת סילוני מים, פירקו את לוחות הסיפון העליון והגיעו אל האנשים. מכשירי הקשר הושלכו לים עוד לפני העימות. הספינה נגררה לבסוף לנמל חיפה בידי ספינת הסיוע הבריטית 'מאוריציוס'. נמל חיפה נסגר לצורך העניין. במקביל גררו גם את הספינה הנרייטה סאלד, שהגיעה יחד עם יגור.

הורדה:

ב-13 באוגוסט ב-02:30, החלה הורדת המעפילים. המעפילים הועברו לספינת הגירוש אמפייר ריוול. המלווים לקחו עימם חמרי נפץ שהסליקו עבורם בתוך כיכרות-לחם, שהובאו ליגור על-ידי סירת מנוע של חברת 'העוגן' אך לא ביצעו את תוכניתם לפוצץ את ספינות הגירוש.

חילוץ מלווים

החילוץ:

המלווים יצאו עם המעפילים לקפריסין.

תוצאות

נפגעים:

אחת מן המעפילים שחלתה, נפטרה.

לאן הגיעו המעפילים:

מעפילי 'יגור' היו הראשונים להיות מגורשים לקפריסין יחד עם מעפילי הנרייטה סאלד.

הגברים בנו את המחנה הראשון בקפריסין. זכורה לי סערה קשה שבה הגשמים הרסו את האוהלים והם התקפלו. היה לי כסף והיו לי סיגריות, מכרתי וקניתי מזון אך לעיתים סבלנו מרעב. אני הצלחתי למצוא עבודה במטבח ושוב לא ידענו מחסור במזון. נשארנו במקום עד דצמבר - 1946 (שלושה וחצי חודשים)

היות ואנחנו היינו הראשונים במחנה העולים באי, ניתנו לנו גם הסרטיפיקטים הראשונים, כאשר היו כאלה. אולם הבריטים היו מוכנים לתת אישורים לשש מאות אנשים ואנו היינו שמונה מאות. התחלקנו למאה קבוצות שבכל אחת היו שמונה אנשים. אולם כל קבוצה כזו קיבלה רק שישה סרטיפיקטים. היינו צריכים לערוך הגרלה, מי יהיו השניים מכל קבוצה שיישארו בקפריסין ומי יהיו ששת המאושרים שיעלו לארץ-ישראל. אלו שנשארו הגיעו לארץ שלושה חודשים מאוחר יותר.

ביקשתי, שאשתי ואני נהייה ביחד ושלא ייווצר מצב שבו אחד מאתנו יעלה לארץ ואחד יישאר במחנה. האחרים בקבוצה לא הסכימו. היו שמונה פתקים, כאשר על שניים מהם היה כתוב 'נשאר' ועל היתר 'נוסע'. אשתי הוציאה את המספר שתיים ואני הוצאתי את המספר שש. היא הוציאה פתק לפיו היא עולה לארץ. מספר שלוש לא עלה לארץ, ארבע עלה, חמש לא עלה. כאשר הגיע תורי, מספר שש, היה כבר ברור שאני אמור לעלות.

חשבון ההוצאות:

ס"א	ל"א	הוצאות
1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12
13	14	15
16	17	18
19	20	21
22	23	24
25	26	27
28	29	30
31	32	33
34	35	36
37	38	39
40	41	42
43	44	45
46	47	48
49	50	51
52	53	54
55	56	57
58	59	60
61	62	63
64	65	66
67	68	69
70	71	72
73	74	75
76	77	78
79	80	81
82	83	84
85	86	87
88	89	90
91	92	93
94	95	96
97	98	99
100	101	102
103	104	105
106	107	108
109	110	111
112	113	114
115	116	117
118	119	120
121	122	123
124	125	126
127	128	129
130	131	132
133	134	135
136	137	138
139	140	141
142	143	144
145	146	147
148	149	150
151	152	153
154	155	156
157	158	159
160	161	162
163	164	165
166	167	168
169	170	171
172	173	174
175	176	177
178	179	180
181	182	183
184	185	186
187	188	189
190	191	192
193	194	195
196	197	198
199	200	201
202	203	204
205	206	207
208	209	210
211	212	213
214	215	216
217	218	219
220	221	222
223	224	225
226	227	228
229	230	231
232	233	234
235	236	237
238	239	240
241	242	243
244	245	246
247	248	249
250	251	252
253	254	255
256	257	258
259	260	261
262	263	264
265	266	267
268	269	270
271	272	273
274	275	276
277	278	279
280	281	282
283	284	285
286	287	288
289	290	291
292	293	294
295	296	297
298	299	300
301	302	303
304	305	306
307	308	309
310	311	312
313	314	315
316	317	318
319	320	321
322	323	324
325	326	327
328	329	330
331	332	333
334	335	336
337	338	339
340	341	342
343	344	345
346	347	348
349	350	351
352	353	354
355	356	357
358	359	360
361	362	363
364	365	366
367	368	369
370	371	372
373	374	375
376	377	378
379	380	381
382	383	384
385	386	387
388	389	390
391	392	393
394	395	396
397	398	399
400	401	402
403	404	405
406	407	408
409	410	411
412	413	414
415	416	417
418	419	420
421	422	423
424	425	426
427	428	429
430	431	432
433	434	435
436	437	438
439	440	441
442	443	444
445	446	447
448	449	450
451	452	453
454	455	456
457	458	459
460	461	462
463	464	465
466	467	468
469	470	471
472	473	474
475	476	477
478	479	480
481	482	483
484	485	486
487	488	489
490	491	492
493	494	495
496	497	498
499	500	501
502	503	504
505	506	507
508	509	510
511	512	513
514	515	516
517	518	519
520	521	522
523	524	525
526	527	528
529	530	531
532	533	534
535	536	537
538	539	540
541	542	543
544	545	546
547	548	549
550	551	552
553	554	555
556	557	558
559	560	561
562	563	564
565	566	567
568	569	570
571	572	573
574	575	576
577	578	579
580	581	582
583	584	585
586	587	588
589	590	591
592	593	594
595	596	597
598	599	600
601	602	603
604	605	606
607	608	609
610	611	612
613	614	615
616	617	618
619	620	621
622	623	624
625	626	627
628	629	630
631	632	633
634	635	636
637	638	639
640	641	642
643	644	645
646	647	648
649	650	651
652	653	654
655	656	657
658	659	660
661	662	663
664	665	666
667	668	669
670	671	672
673	674	675
676	677	678
679	680	681
682	683	684
685	686	687
688	689	690
691	692	693
694	695	696
697	698	699
700	701	702
703	704	705
706	707	708
709	710	711
712	713	714
715	716	717
718	719	720
721	722	723
724	725	726
727	728	729
730	731	732
733	734	735
736	737	738
739	740	741
742	743	744
745	746	747
748	749	750
751	752	753
754	755	756
757	758	759
760	761	762
763	764	765
766	767	768
769	770	771
772	773	774
775	776	777
778	779	780
781	782	783
784	785	786
787	788	789
790	791	792
793	794	795
796	797	798
799	800	801
802	803	804
805	806	807
808	809	810
811	812	813
814	815	816
817	818	819
820	821	822
823	824	825
826	827	828
829	830	831
832	833	834
835	836	837
838	839	840
841	842	843
844	845	846
847	848	849
850	851	852
853	854	855
856	857	858
859	860	861
862	863	864
865	866	867
868	869	870
871	872	873
874	875	876
877	878	879
880	881	882
883	884	885
886	887	888
889	890	891
892	893	894
895	896	897
898	899	900
901	902	903
904	905	906
907	908	909
910	911	912
913	914	915
916	917	918
919	920	921
922	923	924
925	926	927
928	929	930
931	932	933
934	935	936
937	938	939
940	941	942
943	944	945
946	947	948
949	950	951
952	953	954
955	956	957
958	959	960
961	962	963
964	965	966
967	968	969
970	971	972
973	974	975
976	977	978
979	980	981
982	983	984
985	986	987
988	989	990
991	992	993
994	995	996
997	998	999
1000	1001	1002
1003	1004	1005
1006	1007	1008
1009	1010	1011
1012	1013	1014
1015	1016	1017
1018	1019	1020
1021	1022	1023
1024	1025	1026
1027	1028	1029
1030	1031	1032
1033	1034	

אני חדש בארץ

ב- 10 בדצמבר 1946 הגענו לחופי הארץ. ההתלהבות הייתה גדולה. היה לי פה דוד שהיה חבר קואופרטיב דן, נהג אוטובוס. הייתה לו דירה של שלושה חדרים וגרנו בביתו משך שבועיים. הוא דאג וסידר לנו הלוואה ואנחנו שכרנו בשכונת התקווה חדר. לקחנו הלוואה ושילמנו שכר דירה לשנתיים. שנינו התחלנו לעבוד. אני התחלתי לעבוד בבית חרושת שיצר ידיות בשביל מפעל האלומיניום פלאלום. אשתי התחילה לעבוד בבית חולים הדסה, ברחוב בלפור. עד נובמבר 1947, הכל היה נראה לנו ורוד

צילה ואני בארץ

1946

למדתי את השפה העברית בארץ. הורי, כפי שסיפרתי, היו אנשי ה"בונד" שהעדיפו את שפת האידיש ולכן לא למדתי בבית עברית. בשנה הראשונה לעלייתי לארץ, קראתי עיתון בשפה הגרמנית. לשבת, קניתי עיתון באידיש, "לעצטע נייעס". בשנת 1947, ברחובות תל-אביב הודבקו על הקירות הודעות של אצ"ל ולח"י. עמדתי ליד המודעות והשתדלתי לקרוא, כדי ללמוד עברית במהירות. המילה "אויב" חזרה פעמים רבות ואני שאלתי: מה זה אויב? באידיש אומרים: א-שויןע – שונא. כך התחלתי לקרוא מהמודעות. כשיצא גיליון ראשון של מעריב, ב- 15 בפברואר 1948, התחלתי לקרוא ובתחילה קראתי כותרות בלבד. החיים היו האוניברסיטה שלי. אני לא תמכתי באף אחד מהארגונים אצ"ל, לח"י, והגנה. לא הייתי בקי במפה הפוליטית והייתי ממצביעי מפא"י.

ב- 29 בנובמבר 1947 התקבלה החלטת החלוקה בעצרת האומות המאוחדות בניו-יורק. גרנו אז בשכונת התקווה, בשכונות לכפר סאלם הערבי. הערבים התחילו להתפרע לאחר החלטת האו"ם, שרפו כמה בתים בשכונה ובהם גם את החדר שלנו. אחרי למעלה משנה של עבודה, היה לנו כבר ריהוט בסיסי שכלל ארון שלוש דלתות, שולחן וכסאות. הגענו לארץ חסרי כל וכל מה שקנינו הרווחנו בעבודה קשה. שילמנו שכר דירה מראש עבור שנתיים ולא היה ממי לדרוש את הכסף. הבנק לא התייחס למה שקרה ודרש את כספו בחזרה. מחוסר ברירה, עברנו לגור בדירה של חדר אחד ביד אליהו.

No. 227833/5 **IDENTITY CARD**

Name of holder AIZIK Place of residence HEAR-SABA
BERKENSZTAT

Place of business _____

Occupation Locksmith

Race Jewish

Height 5 feet 6 inches

Colour of eyes Brown

Colour of hair Black

Build Normal Age 23

Special peculiarities _____

Signature of issuing officer [Signature]

Appointment _____

Place Jerusalem Date 26 DEC. 1946

Office stamp partly over photograph.

Signature of holder [Signature]

No. 227846/5 **IDENTITY CARD**

Name of holder CELA Place of residence HEAR-SABA
BERKENSZTAT

Place of business _____

Occupation Housewife

Race Jewish

Height 5 feet 6 inches

Colour of eyes Blue

Colour of hair Blond

Build Normal age 21

Special peculiarities _____

Signature of issuing officer [Signature]

Appointment _____

Place Jerusalem Date 26 DEC. 1946

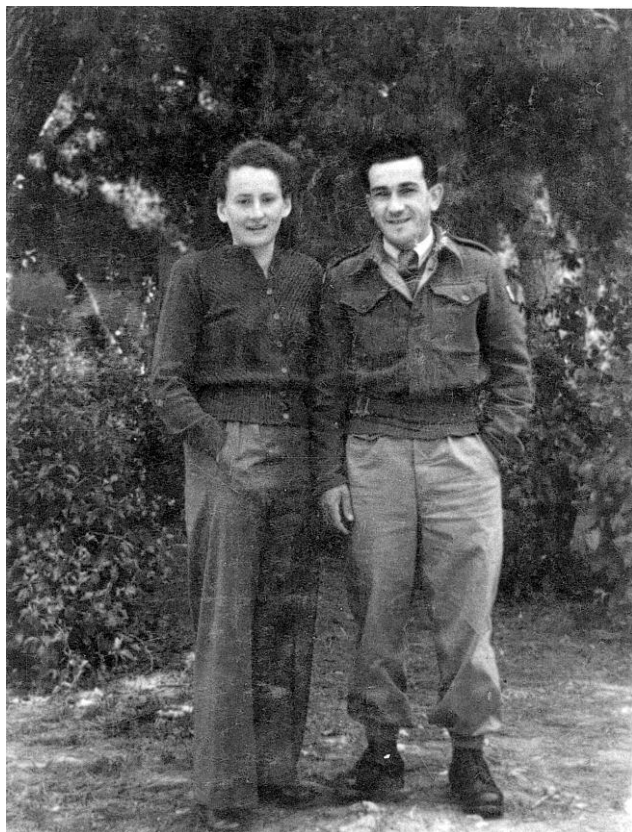
Office stamp partly over photograph.

Signature of holder [Signature]

תעודות זהות ראשונות שקיבלנו בארץ ב-26.12.1946

מלחמת העצמאות

ב- 14 במאי 1948 הכריז דוד בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל. למחרת פלשו צבאות ערב לשטח ארץ-ישראל וב- 16 במאי התגייסתי לצה"ל. אשתי התייצבה לגיוס, עשו לה שיקוף ריאות ומצאו שיש לה שחפת פעילה. עקב מחלתה, היא נשלחה לבית הבראה לחולי שחפת (סנטוריום) בזיכרון יעקב. היא הייתה מאושפזת שם שלושה וחצי חודשים. באותה שנה פיתחו את הסטרפטומיציין, שהייתה התרופה הראשונה היעילה נגד שחפת והיא הבריאה לחלוטין.

בתמונה, צילה ואני בזיכרון-יעקב
בבית ההבראה.

שרתי בצבא בחיל- האוויר ואחרי זמן-מה הועברתי לעבודה בחדר אוכל של טייסים. חדר אוכל זה היה חלק ממועדון של טייסים, שנמצא בתל-אביב, על שפת הים. המפקדה הייתה במלון הירקון. נמצאתי בצבא משך היום ובערב חזרתי הביתה. היא הייתה זקוקה לעזרתי ושנינו היינו בודדים, היא הייתה הכול בשבילי ואני הייתי הכול בשבילה. צילה נאלצה להפסיק לעבוד, בגלל מחלתה.

בצבא עבדנו במשמרות והיות והייתי צריך גם להתקיים, עבדתי בשעות הפנויות בנגריה והרווחתי כמה לירות. הנגרייה הייתה של שטיבל, בן עירי, צ'נסטוחובה, שלמשפחתו הייתה נגריה באותו בית שבו לסבי הייתה חנות. הוא האריך ימים ונפטר בגיל 94. הייתי מגויס בצבא במשך כשנה ורבע. בשנת 1949, לקראת החגים, שוחררתי מצה"ל. המשכתי לעבוד באותה נגריה שבה עבדתי בזמן הצבא.

קיץ 1949 – צילה ואני בשפת הים בצפון תל-אביב.

קיץ 1950 – צילה ואני מטיילים ברחוב אלנבי תל-אביב.

מקימים משפחה

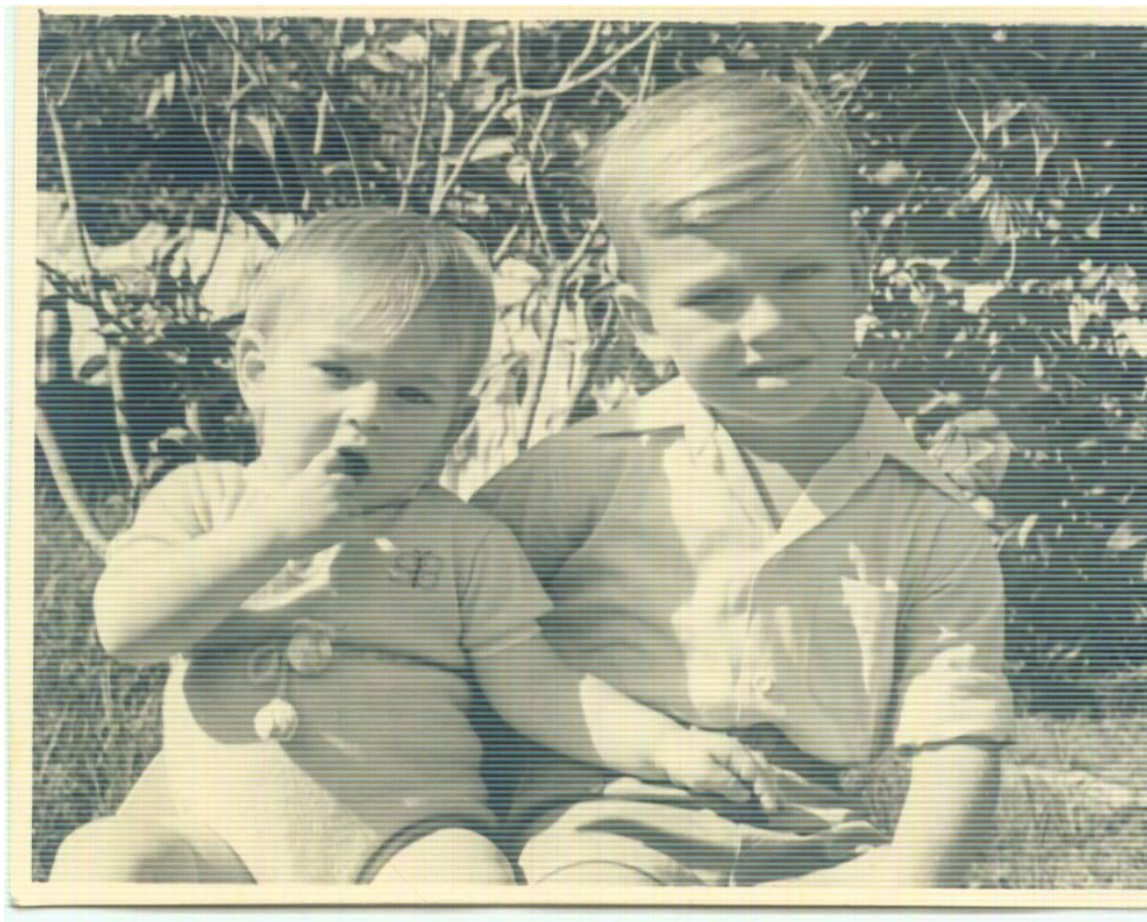
אשתי לא יכלה להיכנס להריון ולאחר טיפולים שקיבלה, הצלחנו ובסופו של דבר בשנת 1951, נולד בני הבכור, שנקרא משה, על שם אבי. כל עול הפרנסה היה עלי. בנוסף לכך, הלכתי כל שנה למילואים (אז, לא נתנו כסף...). מקום העבודה שלי היה קטן וביטוח לאומי עוד לא היה קיים, ולכן לא קבלתי שכר עבור התקופה שבה הייתי במילואים.

בשנת 1954 נולד הבן השני, נתן. המשכנו לגור בחדר אחד, ביד אליהו. באותן שנים, היה בארץ מחסור בדירות. עלייה גדולה מארצות המזרח התיכון הגיעה לארץ ובמשפחות רבות היו שמונה ואף תשעה ילדים. באותה שנה העבירו אותי מחיל-אוויר לשריון, עברתי קורס חובשים בהצלחה ומאז הייתי חובש.

צילה מספרת: " בשנת 1955 היה רע מאוד בארץ. הרבה אנשים ירדו מהארץ. ילידי הארץ הקניטו אותנו " הלכתם כצאן לטבח, למה לא התנגדתם?" כשנתי היה בן שנתיים, יום אחד קטף פרח מגינה כלשהי והביא הביתה. באו השכנים וצעקו עלינו " מי צריך אתכם פה? באתם משם ותחזרו לשם..."

צילה ואני עם בננו הבכור, משה, 1951

משה ונתי המקסימים

גויסתי למילואים לקראת מבצע סיני, שהחל ב- 29 באוקטובר 1956. היחידה נלקחה למקום שנמצא ליד עקרון ואני באתי עם בגדי שבת. היינו שם שלושה לילות בשדה, והכל התמלא אבק. בקשתי כמה שעות כדי שאוכל לקפוץ הביתה, להחליף בגדים. קיבלתי פס ונסעתי הביתה. חזרתי למחרת, והיחידה כבר לא הייתה במקום. באותו מצב, היו עוד כ-20 איש. נשארו לחסל את המחנה ועברנו לרמלה. אחרי שבוע היחידה חזרה לרמלה ואותנו לקחו לאימונים באשקלון.

בסוף 1956 הצלחנו לקנות דירה. לקחנו הלוואות בשלושה-ארבעה בנקים ו"גירדנו" 3,900 לירות וקנינו שיכון מיד שנייה ברמת החייל. אני אז הרווחתי 160 לירות לחודש והייתי צריך לשלם 150 לירות חובות. בכל חודש, פסחתי על תשלום באחד הבנקים. כאשר נגמרו כל התשלומים, שילמתי את הריבית ורק לאחר מכן יצאתי מהחובות.

בשנת 1959, אשתי קיבלה פיצויים מגרמניה דרך משרד האוצר של מדינת ישראל. אלה שעזבו את גרמניה, לפני ה- 1 בינואר 1947, קיבלו פיצויים באמצעות ממשלת ישראל, אשר קיבלה את הכספים מגרמניה. ממשלת ישראל התחייבה להעביר את הכספים לזכאים. אלה שקיבלו פיצויים ישירות מגרמניה, קיבלו פי שלוש. ממשלת ישראל קבעה את גובה התשלומים וטעתה. רק לאחר שנים רבות, אשתי קיבלה זכאות לפיצויים כמי שהשתייכה לתרבות הגרמנית, ואז קיבלה פיצויים מגרמניה והייתה צריכה להחזיר מה שקיבלה מממשלת ישראל.

הנגרייה

בשנת 1959, גם אני קבלתי פיצויים עבור רכוש. קבלנו 8,000 לירות. לראשונה, קנינו מקרר חשמלי. עד אז, סחבתי בלוקים של קרח. בשנת 1961, ביחד עם שותף, שכרנו בדמי מפתח אולם ברחוב רבנו חננאל 19 ופתחנו נגרייה. השקענו אז 13,500 לירות. אחר כך קנינו מכונות, כאשר חלקן היו ישנות וחלקן קנינו בתשלומים. ייצרנו ארונות לחדרי ילדים ושידות עם מגירות. עבדנו ביחד עד שנת 1974 ובסך הכול עבדתי שם במשך שלושים ואחת שנה, עד שנת 1991. השותף שלי, בן עירי ובן גילי, ראובן ירונובסקי, נפטר בגיל 51. שנתיים לפני מותו, עשינו חוזה ועשינו ביטוח. לפי ההסכם, השותפות נגמרת כשנפטר אחד השותפים. כל כספי הביטוח ילכו לאלמנה והעסק יישאר לשותף שנשאר בחיים. בנוסף, התחייב השותף האחר לתת 20,000 לירות לאלמנה. כך היה.

באותה תקופה, עבד אצלנו פועל, ששמו היה מאיר סימנה. הוא עזב אותנו והלך לשותפות עם מישהו אחר, שהתפרקה לבסוף.

מאיר סימנה חזר וביקש להיכנס לשותפות במקום השותף שנפטר ואתו עבדתי משנת 1977 עד שנת 1991. המפעל נשאר על שמי. כאשר עזבתי, קיבלתי את דמי המפתח מבעל הבית ומאיר ממשיך לעבוד עד היום בשכירות חודשית. כיום הוא בן 55 בערך. ברמת החייל גרנו עד שנת 1964.

אחר כך מצאה לנו דודתה של צילה דירה בבני-ברק, בה אנו גרים עד היום. כשהגענו לבני-ברק, משה היה בכיתה ז' ונתן בכיתה ה'. משה הכיר בכיתתו ילדה בשם רינה, השניים הפכו לחברים ויותר מאוחר, בגיל 21, נשאו. היה לנו טנדר וכל שבת וחג נסענו לטיולים ברחבי הארץ. רינה הייתה ה"טרמפיסטית" הקבועה שלנו.

מלחמת ששת הימים

במלחמת ששת הימים, בשנת 1967, הייתי חובש בגדוד שריון 266, עם המרפאה הגדודית. בתקופת המתיחות שקדמה למלחמה, נמצאנו ליד נחל עוז, בקרבת רצועת עזה. בזמן ההמתנה היינו משך תקופה מסוימת בוואדי ליד שכונת עומר בבאר-שבע. אומנים הופיעו בפנינו ושם שמענו בפעם הראשונה את השיר "ירושלים של זהב". בלילה שבין יום רביעי ליום חמישי, הייתה הופעה של זמרת ומיד באה פקודה להתקפל. כולם נכנסו לכלי הרכב וזזנו לגבול הרצועה, מול רפיח. התמקמנו בפרדס. פתאום שמענו מנועי מטוסים באוויר. השעה הייתה שבע ושלושים בבוקר. אמרנו אחד לשני, שהערבים יברחו מהרעש בלבד וכולנו ניסינו לשמוע חדשות בטרנזיסטורים, אולם לא היה דבר על כך בחדשות. התאכזבנו. אחרי עשר דקות, שמענו מהרדיו: "דובר צה"ל מודיע שבמסכי המכ"ם נראו אווירונים מצריים מתקרבים ומטוסינו עלו לעצור אותם". תותחים החלו לירות וכך החלה המלחמה.

המלחמה פרצה ביום שני וביום רביעי נכנסנו לרצועת עזה. אני הייתי באמבולנס מרצדס גרמני וכמה פעמים נהגתי בעצמי עם פצועים לאשקלון, לבית החולים "ברזיל". התמקמנו במבנה של בית ספר ומשם עברנו לרפיח. ברפיח היה מחנה או"ם נטוש ואנחנו תפסנו אותו. נחלנו ניצחון מדהים! תוך שישה ימים סיימנו את המלחמה! החיים זרמו, משה היה בזמן המלחמה בתיכון, בכיתה י' ונתי עדיין בבי"ס יסודי.

מלחמת יום הכיפורים

במלחמת יום הכיפורים, 1973, קבלתי צו גיוס והגעתי לתל השומר. מתל השומר יצאנו בשיירה של 300 אמבולנסים והגענו לאנדרטה של חטיבת הנגב ליד באר שבע. שם התמקמנו וחיכינו. אז הייתי כבר בחיל רפואה, אליו העבירו אותי מחיל השריון. חיכינו עד שבאה פקודה. בנוסף לאמבולנסים, היו שם אוטובוסים שהוסבו לאמבולנסים. קבלתי פקודה, ביחד עם עוד שני אמבולנסים, לצאת לבלוזה, ממזרח לתעלת סואץ. הזהירו אותנו להכניס מחסנית לנשק בגלל הידיעות שהיו על תנועות של קומנדו מצרי בשטח. בדרך ראינו טנקים ששרשראותיהם נקרעו וחיילים נשארו לשמור עליהם. בבלוזה היה בסיס גדול ובו נחת מטוס עם הרבה פצועים. הרופאים מיינו את הפצועים, כאשר הפצועים קשה הוטסו לבתי חולים בארץ והפצועים קל הועמסו על האוטובוס. אני נסעתי עם הפצועים קל למרפאה שהייתה בבאר-שבע ברחוב ההסתדרות של יחידת חר"פ 543. שם עמדו אוטובוסים, ששימשו כאמבולנסים וזה היה הבסיס שלנו. לאחר שהורדנו את הפצועים, הגענו לשם. הפצועים הוטסו לחצרים ומשם הבאנו אותם באוטובוס לבית החולים בבאר שבע.

הבן שלי, משה, היה בחצרים במילואים ואני פגשתי אותו שם באחד המקרים ושנינו לקחנו פצוע על אלונקה, אב ובנו. הייתי כבר בן 50. השתחררתי סופית מהצבא בגיל 55. בפטור משרות מילואים שקבלתי, נכתב ששירתי שנה ורבע בשירות סדיר ועשרים ושבע שנים הייתי בשרות מילואים.

במלחמה זו, אני ומשה היינו בשרות מילואים, נתן, שהיה תלמיד תיכון, יצא לעזור לקיבוץ בחקלאות (שהרי כל הגברים היו במלחמה) וצילה נשארה לבד בבית. רינה, כלתי, עברה יחד עם נכדי הבכור, גונן, שהיה אז בן 10 חודשים לגור יחד עם צילה.

סוף דבר

הפסקתי לעבוד בגיל 68 ומאז אני בפנסיה. אני אוהב לצאת לטיול יומי. מידי יום, אני הולך ברגל ממקום מגורי בבני ברק עד לתל-אביב, שותה קפה בבית-קפה וחוזר עם האוטובוס. אני חוזר הביתה, קורא את "מעריב", קורא ספרים, מטייל עם אשתי בעולם, הולך לשמוע הרצאות מעניינות ומבלה עם משפחתי.

כאשר אני מתבונן על חיינו אחורה ואני זוכר את כל הקשיים שהצלחתי להתגבר עליהם, אני מתמלא גאווה מהעובדה שהצלחנו לשרוד ולבנות הכול מחדש. אני "עמוד האש" – חיי החלו בקהילה יהודית בפולין, עברתי את השואה, עלייתי לארץ, שירתתי בצבא, לחמתי בכל מלחמות ישראל, כולל מלחמת יום-הכיפורים, והקמתי משפחה. אמנם, אין כיום יהודים בצ'נסטוחובה ואני עצמי איני רוצה לחזור לשם עוד. אך היהודים חיים וקיימים והשבט, שהקמנו צילה ואני, חי וקיים, במדינת ישראל.

השבט שלי - פברואר 2006 :

בני- משה, נשוי לרינה ולהם 4 ילדים: בן- גונן, ו-3 בנות:רוני, עמית ועפרה.
גרים בגליל בגוש –שגב, ביישוב "רקפת".

בני- נתן, נשוי לשלומית , ולהם 2 ילדים: בן-אורן ובת- דנה .
גרים בגוש יישובי-עשרת, ביישוב "מישר".

נכדי- גונן, נשוי לשרון ולהם שתי בנות:אביב ושוהם .
גרים בישוב "להבים".

נכדתי- רוני, נשואה לגיא (חבתן) ולהם בת- נגב ובן - יובל .
גרים ב"רמת השרון".

נכדתי- עמית, נשואה ליואב (ארנברג) .
גרים במנהטן, ניו-יורק

נכדתי, עפרה, השתחררה משירות צבאי ומתחילה את חייה באזרחות .

נכדתי, דנה, עדיין בשירות צבאי,בקבע .

נכדי ,אורן, השתחרר משירות צבאי, טייל בעולם וכעת מתחיל את חייו באזרחות.

צילה ואייזיק כיום.

תמונות בני המשפחה כיום: פברואר 2006

מימין לשמאל: עמית (26.5), נגב (3.5), גונן (33), אביב (5), עפרה (21), רוני (29)

בנות ברקן: עפרה, רוני ועמית

משפחת ברקן-חבתן: גיא (33), רוני וילדיהם נגב ויובל, בן שנה וחצי

משפ' ברקן: (מימין לשמאל) אביב (5), שרון (33), שהם (1.5), גונן (33)

משפ' ארנברג (ברקן): עמית (26.5), יואב (30.5)

משפחת ברקן: משה ורינה

משפחת ברקן: נתן (51.5), שלומית (49), אורן (23.5), דנה (21)

ברכה ליום הולדת 80 / משה ברקן

9/3/2003

אבא יקר

כיצד אפשר לסכם 80 שנות חיים ?

אם נתאר את קורות חיך נזדקק לספר עב כרס או לסיפור שיאריך מספר ימים .
לכן, התמצית המובאת לפניך, באה מדפי- הלב ולא מדפי ההיסטוריה .

אוד מוצל מהתופת של מחנות העבודה וההשמדה באירופה, ששרד בריא בגופו ובנפשו .
פליט חסר כל, שהתחיל לבנות את חייו ומשפחתו בארץ ענייה עם תקוות גדולות .

עברת מבחנים רבים וקשים והצלחת .
חרוך , ישר , הגון ואב משפחה למופת .

גידלת את בניך, כלותיך ונכדיך
במסירות ובאהבה ,
תמכת ועזרת לכולנו לאורך כל הדרך ,
ועכשיו אתה משענת חשובה לאימא !

שתי הנינות החדשות שלך הן מתנה נאה
בהגיעך לגבורות.

באופן מעשי אתה אבא של כולנו .

וכמו תמיד, אתה משמש לנו דוגמא ומופת .

על כל אלה, אנחנו מוקירים אותך

מכבדים אותך

ובעיקר אוהבים אותך

כולנו מאחלים לך שנים ארוכות של בריאות ונחת !

ברכה ליום הולדתי ה-80 / רינה ברקן

9.3.2003

לאייזיק מזל טוב

לפני תשע שנים,
כשחגגנו לאמי שמונים,
אמרת לה:
"גב' מילר, שמונים זה לא צחוק!!!"
והנה, אתה בן שמונים
ומסביבך
אישה, בנים, כלות, נכדים ונינה,
ולכולם
פנים מחייכות, שמחות וצחוק.

צילה ואתה מלווים אותי
כבר שלושים ותשע שנים.
מאז היותי ילדה בת שלוש-עשרה,
שמצטרפת לכל הביקורים
והטיולים המשפחתיים,
דרך היותי אם צעירה
שכל שנתיים, בעזרתך, עוברת דירה
וארבעה ילדים שרצים אליך,
תוך שהם עוקפים את כל השאר,
ועד היום – בהיותי סבתא בעצמי,
ותמיד בסבלנות, בנועם ועם חוש הומור.

משה ואני שומעים את עצמנו מדי פעם
מצטטים אותך במשפטים כגון:
" כל כתם יורד בכביסה חוץ מכתם במשפחה"
" לעולם לא תצטער על דברים שלא אמרת"
" מה נשמע? – מה ששומעים!"
" משיגע טיט ווי?"

הסיפורים על משפחתך,
על שעבר עליך ועל צילה,
ועל שהתרחש בפולין ובאירופה
נחרתו עמוק בלבנו ובלב הנכדים.
בהיסטוריה ובפוליטיקה,
אתה יכול להתחרות בהרבה אנשים
בעלי השכלה פורמאלית.
אין לי ספק, שתנצח ובגדול!

כשהלכתי לקנות לך מתנה,
שאל אותי הזבן, גבר כבן ארבעים,
למי המתנה?
ענית: "לחמי, הוא בן שמונים"
ולפני שהציע לי משהו
הוספתי במהירות: "בן שמונים, צעיר, צעיר,
צעיר יותר ממני וממך"

כך אני רואה אותך, צעיר לנצח!
נמרץ, פעיל, סקרן, חריף מוח
בעל מזג נוח
ומלא אהבה למשפחתך
המורחבת.

אייזיק, המשך כך ללא שינוי!!!
זכור,
אני רואה בך
מודל לחיקוי!!!
מאחלת לך ולצילה
בריאות טובה
אריכות ימים
ונחת מכולנו.

גאה להיות כלתך
אוהבת
רינה

השמלה / שלומית ברקן

כנראה שיש אופק. מתפוצץ לה
הראש, צפוף בחזה.
מה יש לספר, זה לא שהייתי בפרטיזנים.
שמלה?

כן, הייתה לי, אורגנזה לבנה
שהייתי מסתובבת, הייתה נפרשת
כמו מניפה.
שלושה גוונים של תכלת וכוכבי קטיפה
הייתי ממש גברת.
כולנו היינו

לבושים בבגדים הכי יפים
בתכשיטים מהעופרה שבאדמה הכחולה
תלויים על צווארי הרי געש כבויים
רוטטים בשורות שהעמידו הגרמנים.

איך הייתי מסתובבת והיא הייתה נפרשת כמו מניפה
ממריאה מעל לגדרות
מעל לרוז'ה
מעל לשרקה
מעל כל האסאג והבוץ
אם אימא שלי הייתה רואה.
אלטמן מכר אותה, לצוענייה
לא נתן כלום כסף
וקניתי לחם.

תסתכלי, תלמדי איך עושים
אני מרדדת דק, דק
חורצת חריצים
שהאדים ייצאו,

כל לילה אני חולמת
מרחץ דמים
אבל לא מדברת
זה לא בז'אנר שלי.

האדים חייבים לצאת

(מוקדש לצילה)

הבצק הזה ?
בצק שק"ם: שמנת, קמח, מרגרינה.
מהספר מתכון לכל עת .

מקורות

ראיונות עם אייזיק ברקנשטט

ספרים ומקורות אחרים

- אבנרי, אורי, בשדות פלשת 1948, יומן קרבי, ת"א: זמורה ביתן, 1990.
- אורבך, וילה, תולדות יהודי צ'נסטוחובה, ת"א: ארגון יוצאי צ'נסטוחובה, 2000.
- גוטמן, ישראל (עורך), האנציקלופדיה של השואה, כרך רביעי, ת"א: יד ושם/ספרית פועלים, 1990, עמ' 1044.
- עבודות 'שורשים' שנכתבו על ידי הנכדים והסתמכו על שיחות עם אייזיק.
- צוקרמן, יצחק ומשה בסוק, (עורכים), ספר מלחמות הגיטאות, ת"א: הקיבוץ המאוחד, 1954.
- שאל, גיא, עבודת גמר, יהודי צ'נסטוחוב בתקופת השואה- הגטו ועבודות הכפיה, המנחה שלומית דנטה, בית הספר העל-יסודי משגב, 2000.